

Audun Tønnessen Halveg

"I eventyrenes land, hvor alt er gjort af det skinnende sølv."

Naturen i Eivind Astrups *Blandt Nordpolens Naboer* (1895).

Masteroppgave i nordisk litteratur

Veileder: Frode Lerum Boasson

Mai 2021

Audun Tønnessen Halveg

**"I eventyrenes land, hvor alt er gjort af
det skinnende sølv."**

Naturen i Eivind Astrups *Blandt Nordpolens Naboer*
(1895).

Masteroppgave i nordisk litteratur
Veileder: Frode Lerum Boasson
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg naturfremstillingen av polarforfatteren Eivind Astrups (1871-1895) *Blandt Nordpolens Naboer* (1895). Oppgaven er bygget opp ved å bruke noen eksisterende perspektiver innen reise- og polarlitteratur. Formålet er å trekke frem det jeg mener er et underspilt tema i polarlitteraturen, nemlig fremstillingen av naturen. I oppgaven har jeg derfor hentet frem utvalgte tekstpassasjer der naturmotivet står sentralt og analysert innholdet mot andre naturskildringer, sett opp mot samtidig polarlitteratur og perspektiver fra forskningen. Oppgaven viser hvordan naturen hos Astrup har en rekke underdimensjoner, som strekker seg lengre enn naturen som kun en vakker størrelse. Naturen fremstilles både som noe som gir livskraft, men også mentale kompliserte opplevelser, og viser seg dermed som en tosidig variabel. Den når likevel et utspring i en estetisk form og er dypt koblet til Astrups lengsel etter det autentiske naturlivet.

Naturskildringene som analyseres er hentet fra alle deler av Astrups bok, for å gi en allsidig og bred tilnærming til teksten. De utvalgte naturpassasjene sammenlignes deretter med utdrag fra de samtidige polarforfatterne Fridtjof Nansen, Roald Amundsen, Otto Sverdrup, samt forskning som analyserer deres litterære bidrag, med noen perspektiver fra forskning som også inkluderer Hjalmar Johansen. Dette utgjør riktignok mindre deler av oppgaven, ettersom det allerede er forsket en del på de andre polarforfatterne. Større deler av oppgaven dykker derfor inn i Astrups litteratur, der jeg forklarer hvordan *Blandt Nordpolens Naboer* har sterke tilknytninger til pastoral og sublim naturskriving, med naturlyriske tendenser i sentrum. Sammenligningene med de samtidige polarforfatterne gjøres for å vise hva Astrup kan tilby, i motsetning eller i tillegg til, annen polarlitteratur. Dermed kommer vi til å se at Astrup skriver seg inn i en tradisjon som ligger nærmest urørlig i flere tiår fra bokas publikasjon i 1895, som i seg selv er et argument for å løfte Astrup ut av skyggen.

Kjernen i oppgaven er naturens dynamikk og dens representasjon hos Astrup. På veien må vi se på forholdet mellom sivilisasjon, lengsel og motiv, med natur og menneske i sentrum, skrevet i et reise- og polarlitterært perspektiv.

Forord

Underlig er skjebnens veier. Før jeg søkte meg inn på lektorstudiet i nordisk, dyrket jeg friluftslivet i to år ved Nordfjord Folkehøgskule. Der fikk jeg også bygget min “eskimokajak” av Sørvest-grønlandsk modell. At neste steg skulle ende her, kunne ingen forutse og kun Astrup selv forklarer det godt nok “Thi af naturen var jeg soltilbeder og elskede friluftslivet langt høiere end bøger og skrivepulte.” Kanskje var det eskimokajakken som ledet meg inn i naturen på Grønland. Kanskje det var tilfeldig. Tilfeldighetens mystikk skal man likevel ikke undervurdere, men heller prise. At Astrup endte opp med sine ekspedisjoner på Grønland, kan også spores ned til tilfeldigheten. Nå er det også 150 år siden han ble født i Christiania, og da er det på tide at en annen soltilbeder fra Oslo henter frem hans polarlitteratur fra støvet.

Jeg ønsker å takke min kjære morfar, som introduserte meg for Helge Ingstads *Pelsjegerliv* og gav meg interesser som har forgrenet seg og er direkte forbundet med denne oppgaven. Du ga meg stor glede i både natur og litteratur og lærte meg å drømme.

Takk også til min mormor, som lar meg utfolde meg på Svåi, der jeg finner en landlig ro og kan dyrke naturinteressen. Du utviser alltid stor tro på dine barnebarn. Det betyr mye.

Hjertelig takk til min mor og far, for deres urokkelige tro på meg og prosjektet. Deres ord har betydning mer enn dere aner. Dere har alltid bygget meg og støttet meg gjennom disse fem årene, og særlig nå når det trengtes som mest. Jeg blir aldri leseløver som dere, men i dere har jeg noe betydelig å strekke meg etter.

Takk til broder Åsmund for dine lykkeønskninger og for at du alltid bringer meg inn i mine mest latterfulle områder. Det er svært kjærkomment.

I tillegg ønsker jeg å takke min grandonkel Birger, den eneste jeg kjenner som allerede hadde kjennskap til Eivind Astrup. Takk for at du alltid viste interesse for oppgaven, men det er vel naturlig “når ein har noenlunde interesse for slikt”, som du sa.

Takk til Ellen, Geir, Iselin, Anne Torhild og Kjell for deres støtte langveisfra. Alle deres ord er satt umåtelig stor pris på.

Jeg må også takke min veileder Frode Lerum Boasson for din tro og interesse for oppgaven og for dine ytterst presise bemerkninger. Det er du god.

Takk til Storm Halvorsen ved Frammuseet for at du fant frem bildet av Astrup.

Stor takk til mine medstudenter på nordisk for et vanvittig godt kollektivt samarbeid og vennskap.

Jeg må også takke min medstudent David, for din trygghet gjennom alle disse fem årene, fra start til slutt. Takk for at du har lyttet og takk for en rennende elv av klokskap.

Dette semesteret hadde ikke fungert, hadde det ikke vært for mine studiekamerater Jonas, Morten og Henrik. Time inn og time ut har vi sittet stille, ledd høylytt og foret oss selv med enorme mengder quiz. Våre fisketurer og bålturer har også vært en helt nødvendig avkobling. Samtalen får liksom et annet preg med skogsørret og flammer i omgivelsene.

Fremfor alt må jeg takke min kjære Vilde. Du har vært en bjelke i denne tiden og stilt opp mer enn jeg kunne forvente. Takk for at du alltid snakker meg opp og gir meg troen på at jeg får det til. Din innsats er jeg evig takknemlig for.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Det gamle og forlokkende <i>Terra Incognita</i>	1
1.2 Motivasjon	1
1.3 Problemstilling	2
1.4 Polarhelten Eivind Astrup	3
1.5 Forfatteren Eivind Astrup	4
1.6 Forfatterskapet	4
2. Resepsjon og forskning	6
2.1 Mottakelse	6
2.2 Den polare ekspedisjons- og reiselitteraturen	9
2.3 Forskningen på Astrup	13
3. Natur i polaregnene	18
3.1 Det sorgløse og livgivende ved naturen	19
3.2 Pastoral naturskriving i Arktis	22
3.3 En nomadisk reisende	25
3.3.1 Med hundeslede og ski over Nord-Grønland	27
3.3.2 Naturens verdi hos Astrup og Nansen	28
3.4 Polarlitteraturens mangfoldighet	31
3.5 En mental returreise over den hvite iskappe	35
3.6 Naturen utenom sledeekspedisjonene	37
3.7 Sublime emosjoner på reise mot Melvillebukta	39
4. Menneske og natur i ett med tiden	43
Litteratur	45
Appendiks	48

1. Innledning

1.1 Det gamle og forlokkende *Terra Incognita*

I polarhistorien ser en gjerne tilbake på tiden da områdene lengst nord og lengst sør kun var hvite flekker på kartet, kalt *Terra Incognita* – ukjent land. Siden er hvert hjørne av verden blitt oppdaget og sivilisasjonen har nådd frem til nesten hvert et folkeslag. Én av bøkene som bevitner reiser til områder som i samtiden ikke var kartlagt, er Eivind Astrups *Blandt Nordpolens Naboer* (1895). Den er et utsnitt og en kilde til mennesker som enda levde på den opprinnelige måten, tilnærmet upåvirket fra omverden. De bodde nemlig så langt nord og utilgjengelig til at tidligere besøk hadde ikke inuittene ved Smiths sund hatt, skal vi tro forfatteren. Selv om inuittene så mystisk på det tilreisende mannskapet, særlig enkeltes piperøyking, skulle forholdet mellom sivilisasjonens og naturens barn bli nært. For det var slik Astrup så på inuittene, som barn av naturen.

I den grad boka er omtalt og forsket på, er det særlig hans etnografiske beskrivelser, samt hans sledeekspedisjoner på Grønland som har fått søkelyset over seg. For å styrke minnet om kjente og mindre kjente polarfigurer, har det også blitt en trend å gjenskape deres ekspedisjoner og lage nye bøker om det, samt trykke polarfigurenes egne bøker i nye utgaver. Dermed blir fokuset snevret inn mot selve polarbragdene. Samtidig blir det færre spørsmål om hva polarfigurene faktisk så og hvordan de betraktet omgivelsene under sine polarbragder. Dette gjelder også hos Astrup, og kanskje særlig i hans tilfelle.

Naturen er vesentlig i boka, men for leseren kan den forsvinne i helheten. Naturen har nemlig ingen egne kapitler, som inuittene og ekspedisjonene har fått. I stedet finner vi skildringer av naturen og omgivelsene i enkelte tekstpassasjer gjennom boka. Hans evne til å skildre Grønlands natur og landskap, men også naturens innvirkning på eget følelsesliv, er i svært liten grad undersøkt. Ved å studere naturen hos Astrup, vil jeg kunne få et grep om hvilke strenger Astrups natur spilte på, samt få kjennskap til andre sider av hans forfatterskap.

1.2 Motivasjon

Naturen i norsk polarlitteratur er et underspilt tema, særlig hos Astrup, men også hos andre polarforfattere. Astrup omtales gjerne som en pionér i polarforskningen, jamfør de to biografiene om Astrup, som med sine titler indikerer en polarforsker, fremfor en

polarforfatter. Min studie vil etter beste evne vise at Astrups polarlitteratur kan formidle mye mer enn bare bragder og forskning, men en nærhet til omgivelsene. Jeg ønsker å vise at dette er et viktig element i polarlitteratur, og at han kan lære oss noe. Astrup kan nemlig vise oss hva denne nærheten til natur gjør med han som person. Han kan dermed lære oss å verdsette det naturlige og før-moderne. Denne unge polarforfatteren fremviser nemlig en annen gren av polarlitteraturen enn den som i samtiden stadig rettet søkelyset mot ren forskning, erobringer og konkurransen om førstemann til polene. I det store og hele kan Astrup formidle større tanker om livets mening, nettopp ved å gi oss lesere et innblikk i det urørte livet på vestkysten av Grønland. Her er naturen slik den har sett ut siden tidenes morgen, kun formet av jordas naturlige prosesser. Astrup oppsøkte dette og formidlet de indre og ytre opplevelsene. Livet han levde i denne uberørte naturen, kan forhåpentligvis fortelle oss noe om de grunnleggende verdiene i livet.

1.3 Problemstilling

De hvite flekkene på kartet dekket ikke bare polene, nordvest- og nordøstpassasjen. Tidens *Terra Incognita* dekket også større landområder, der mennesker levde og der polarskildringene fra områdenes liv og natur var mangelfulle. Forskningen har i stor grad rettet søkelyset mot rene erobringer og banebrytende polarbragder, fortjent nok, men samtidig blir polarlitteraturen da noe ensidig. Bøker som orienterer seg mer mot det polare livet enn det polare målet, forsvinner i skyggen. Bøker som formidler naturen i polaregnene som noe mer enn is, kulde og død, når ikke overskriftene. Dermed mister vi en helhetlig oversikt over bredden i polarlitteraturen. Dekningen av polarlitteratur kan derfor ikke anses som fullgod. Astrup har riktignok blitt trukket frem det siste tiåret, gjennom biografier, utstillinger og gjenskaping av en av hans ekspedisjoner. Likevel er naturen hos Astrup et svært ukjent område. Astrup representerer et perspektiv som er forsømt i ettertiden. Hans polarlitteratur omhandler nemlig reisens egenverdi. Dermed er Astrup ikke bare en ambassadør, men også en pionér, for en skrivetradisjon som ligger stille i flere tiår etter hans beretning. Det er altså et tomrom i forskningen på dette området. Astrups polarlitteratur er i altfor liten grad utforsket og inkludert på dette fagfeltet. Særlig er hans naturskriving, samt holdninger og motiver overfor naturen på Grønland, underkommunisert i forskningen, derfor denne oppgaven. Dermed formulerer jeg følgende problemstilling: Hvordan skildrer Astrup naturen i *Blandt Nordpolens Naboer* (1895)? Ved å utforske naturskildringer i utvalgte tekstpassasjer fra boka, forankret i noen sentrale teoretiske perspektiver om reise- og polarlitteratur, skal jeg vise hvordan naturen knytter seg til hans dyrking av livet og dets livskraft.

Hva som var drivkraften til samtidens polarfarere, var riktignok sammensatt og består av ulike komponenter. For å forstå hvordan Astrups litteratur skilte seg fra de andre polarfarernes, eventuelt hvilke slektskap bøkene delte, kreves sammenligning av aktuell polarlitteratur. I analysen av Astrups natur, vil jeg derfor trekke sammenligninger med et utvalg norsk polarlitteratur, som vil bidra til å definere Astrup i en polarlitterær kontekst.

Dette utvalget vil bestå av litteratur av og forskning om polarfarerne Fridtjof Nansen, Roald Amundsen, Otto Sverdrup og Hjalmar Johansen. De tre førstnevnte har tilnavnet “de tre store” (Næss, 2004: 51), og sammen med Johansen var deres polarvirksomhet så omfattende at den må regnes med i oppgavens komparative diskusjoner.

1.4 Polarhelten Eivind Astrup

Hva er vel mer spennende enn å fordype seg i litteratur som støver ned, men som fremdeles skinner av velkomponerte fortellinger? Eivind Astrups *Blandt Nordpolens Naboer* (1895) er slik litteratur. I samtiden var Astrup en svært ettertraktet person – ikke bare av hans tilhørere og lesere, men også av ettertidens polarskikkelser. Biografen Tom Bloch-Nakkerud forteller at Nansen ønsket å møte Astrup og lære av hans polare erfaringer, i tillegg til å få levert en kopi av Astrup og ekspedisjonslederen Peary sine sleder. Astrup definerte nemlig ettertidens polarvirksomhet, ved å kombinere skikjøring med hundeslede. Han var en pionér på området og arbeidet hans ble essensielt i senere framstøt i Arktis og Antarktis. Slik var han ikke bare polarforfatter, men også polarforsker.

Hadde Astrup levd lenger, ville hans fotavtrykk og minne, etter all sannsynlighet, vært betraktelig sterkere enn det er i dag. Astrup deltok i pionérbesøk innen tidens luftballonger som mulig fremkomstmiddel i Arktis, polarferdsel med ski og hundeslede, i tillegg til å ha konkrete planer om ekspedisjoner til Arktis og Antarktis. Etter sine observasjoner på Grønland ble fascinasjonen for isbreenes bevegelser og fysikk svært sterk. Den unge polarfareren var innom konkrete tanker om å vie den neste tiden til å studere glasiologi, for å gjøre virkelighet av en drøm.

Skjebnen gjorde imidlertid at hans polarvirksomhet endte kun kort tid etter at han ga ut sin bok i desember 1895. I romjulen legger Astrup ut på sin aller siste skitur. Han har krysset Nord-Grønland og kartlagt nordlige deler av Melvillebukta. Siden trekker han sitt siste pust på fjellet, blant snø og is, der han hørte hjemme. Det ble skrevet at Astrup hadde falt, fått et stygt kutt i hodet og dødd av blodtap i fjellkulda. Bloch-Nakkerud har gjennom omfattende kildearbeid kommet frem til at dette ikke var tilfelle, men at døden var selvforskyldt med et medbragt håndvåpen (2011: 209-211).

Imidlertid fikk Astrup, gjennom sine polarbragder, foredrag, artikler og til slutt sin bok, heltestatus i Norge. Etter den første grønlandsekspedisjonen ble han tildelt St. Olavs Orden, og er fortsatt den yngste med denne utmerkelsen. Han var en elsket polarhelt, som brått gikk ut av tiden. Fortsatt hadde Astrup mye å tilføre polarforskningen, så vel som polarlitteraturen. Heldigvis fikk han gitt ut sin bok, som står igjen som et vakkert bidrag.

1.5 Forfatteren Eivind Astrup

Astrup forfattet én bok i løpet av sin korte polarkarriere. Han ga den navnet *Blandt Nordpolens Naboer*. Boka inneholder beretninger fra to polarekspedisjoner til Nord-Grønland, under ledelse av den amerikanske ingeniøren Robert E. Peary. Astrup skriver bredt og fascinert om inuittene, deres liv og alt det innebærer. Han uttrykker at det samfunnet inuittene lever i, er et fullkomment samfunn, som fungerer i alle sine deler. I tillegg er inuittene prakteksempler når det gjelder sin gjestfrihet og sitt fellesskap. De deler det lille de har og er takknemlige for sin rike tilværelse. Astrup beundrer dem, og bruker mye plass til å beskrive hele deres virkelighetsfære.

I tillegg skriver Astrup begeistret om natur og landskap på Grønland. I en tilværelse som kan bli kjedelig og kald gjennom vinterens lange mørke natt, er de arktiske omgivelsene et stort lyspunkt i tilværelsen. Astrup skriver som om han er i en form for eventyrland, og selv om de arktiske stormer og kuldebølger både kan ta liv og sette dype merker i en, blir de grønlandske omgivelsene en form for skjønnhet hos Astrup. Han er nok påvirket av inuittene, som knapt nok uttrykker seg negativt, uansett hvor tøft livet kan være. For Astrup er dette livet en form for rikdom, som kan spores gjennom hele hans beretning fra Grønland.

1.6 Forfatterskapet

Etter at boka ble utgitt, ble den først trykket opp på ny i 1990 og 2004, med forord av Helge Ingstad, som engasjerte seg sterkt i bevaringen av minnet til Astrup. I tillegg til sin ene bok, holdt Astrup en rekke foredrag, skrev artikler i avisa, samt en hel mengde brev. I boklitteraturen har han også bidratt med én av 50 historier i barneboka *Dyrebogen: historier om dyr samlet fra bygd og skog og fjeld* (1895). Astrup fortelling “Dyreliv nær Nordpolen” var blant de som ble trukket frem som særlig gode, og han høstet gode anmeldelser også for “[...] den vanskelige kunst det er å skrive for barn.” (Bloch-Nakkerud, 2011: 192). Her skriver Astrup romantisk om dyr og natur som er uberørt av mennesker. Vi får servert beskrivelser av hver enkelt dyreart som livnærer seg her, og han utfyller sidene med tilhørende fortellinger fra jakt og observasjoner.

Astrup ble også hyllet for å gjøre foredragene sine barnevennlige. Dette sier mye om ham som person og forfatter. Han ønsket å vekke interessen i de gamle, så vel som de unge. Moss Avis skrev nemlig dette om hans foredrag, 30. januar 1895:

Eivind Astrups Foredrag her aften behøver neppe nogen ydeligere Anbefaling. Astrups livlige og underholdende Skildringer fra de fjerne Egne, hvor han saa længe har snakket om, har allerede ved tidligere Leilighed skaffet hans Foredrag velfortjent Ry. Foredraget byder paa lutter nye Ting. Astrups store Samling af pragtfulde fotografiske Lysbilleder, ca. 100, der vil illustrere hans Foredrag, har saaledes aldrig tidligere været præsenterede paa denne Side af Atlanterhavet. Vi vil gjøre opmærksom paa, at Foredraget er affattet paa en Maade, saa det vil kunne interessere ogsaa Børn (1895).

Dette er bare ett av mange vitnesbyrd som viser hvor godt mottatt Astrups foredrag var, så vel som hans kommende bok. I neste kapittel skal jeg gå nærmere inn på bokas mottakelse.

2. Resepsjon og forskning

2.1 Mottakelse

Da boka ble utgitt, var det enorm interesse blant lesere og anmeldere. Aviser og blader skrev en rekke omtaler av boka, der de fremhevet Astrups litterære egenskaper. Likevel var det ikke alle som var like begeistret, som forskningen har påstått. Forfatteren av den norske biografien om Eivind Astrup, skriver nemlig at ingen anmeldere fant noe negativt å skrive om boka (Bloch-Nakkerud, 2011: 191). Var boka virkelig så sensasjonell at den kun fikk positiv respons? Tom Bloch-Nakkerud, som har skrevet biografien *Polarforskeren Eivind Astrup. En pioner blant Nordpolens naboer*, tar seg ikke tiden til å gjengi anmelderne, men skriver:

Anmelderne var begeistret og avisene brakte utfyllende omtaler av boken. Den var stimulerende og underholdende, og et vakkert bidrag til den norske etnografiske og geografiske litteratur. Boken ble varmt anbefalt for gamle og unge. Den spiller på så mange strenger hos anmelderne at det vil føre for langt å gjengi alt hva Eivind fikk av ros og skryt. Ingen fant noe negativt å skrive, og ingen pekte heller på at de gjenkjente en og annen side de hadde lest i Morgenbladet tidligere. Så velskrevne som Eivinds reportasjer var, så skulle det bare mangle at ikke noe av stoffet ble gjenbrukt (2011: 191).

Ut ifra biografen virker anmelderne ensidig positive til boka, og ved et dykk inn i arkivene skal jeg vise at det er en grunn til å spore mye sannhet i det han skriver, men at ingen fant noe negativt stemmer definitivt ikke.

Astrups beretning fra Nord-Grønland kom ut i bokform i desember 1895. Tidligere hadde den ferske bokforfatteren publisert artikler i Morgenbladet, noe han også brukte om igjen til utgivelsen av boka. Deler av boka hadde likevel vært tilgjengelig en god stund, ettersom den først utkom som hefter, fordelt utover gjennom året. Etter hvert som heftene ble ferdigskrevet, leverte Astrup disse inn til forleggeren, som distribuerte disse videre til bokas abonnenter (Bloch-Nakkerud, 2011: 175-176). Når alle heftene var utgitt, kunne abonnentene sette dette sammen til en ferdig bok. At utgivelsen foregikk slik, gjorde at anmeldelsene kom allerede en god stund før de ti heftene var utgitt. I tillegg fikk boka mye reklame ved at hvert enkelt heftes utgivelse ble annonsert i avisene.

Morgenbladet publiserer sin anmeldelse 8. april 1895, der de skriver:

Dette værk vil i en livlig og underholdende form skildre forfatterens ophold blandt verdens nordligst boende mennesker saavel "inden døre" i deres jord- og snehytter og skindtelte som i friluft paa deres eventyrlige reiser og spænende jagtture.

I forbindelse med beretningen om disse vekslede scener og episoder bringer bogen den første detaljerede beskrivelse af Pearys og Astrups berømte slædereise over den grønlandske indlandsis paa dens høieste bredder og af Astrups mærkelige reise til Mellevillebugtens forhen uutforskede kyster.

[...] [B]ogen vil i det hele fræmtræde som et **pragtværk**.

Bogen vil bringe læsestof af interesse saavel for gammel som ung, og særlig vil disse skildringer der nordfra interessere i denne tid, da hele det norske folk i spændt forventning har sin opmærksomhed rettet paa landene omkring Nordpolen (Morgenbladet, 1895a).

Den nøyaktig samme teksten er skrevet i Dagbladet og Aftenpostens avis fra samme dag (1895a & 1895a), som er en annonse fra forleggeren Aschehoug. Den samme teksten blir også reproduisert hos flere aviser gjennom hele året, men den blir noe komprimert etter hvert, og er skrevet i sammenheng med utgivelsene av heftene. Etter at alle heftene er utgitt og boka er fullstendig, skriver Aftenposten en egen anmeldelse, datert 20. desember 1895:

Det er meget sjelden, man faar en saadan Bog i sin Haand. Hvad der gjaldt om Astrups Foredrag, gjelder i endnu høiere Grad om hans Bog. Den er præget af et elskværdigt Lune, der, uden nogensinde at blive forceret eller trættende, stadig holder Læserens Humør paa en Høide, som der neppe kan opvises Mage til ved nogen lignende Reisebeskrivelse. [...] Og samtidig som han i en Form, der har hele en Romans Spænding ved sig, fortæller om sine Oplævelser paa Grønland, 'lurer' ha saa at sige alt det videnskabelig interessante ind i Læseren. For Anmelderen staar Astrups Bog som en af de bedste i sit Slag, der i de fleste Aar har foreligget paa Bogmarkedet (Aftenposten, 1895b).

Anmelderen er i overmåte fornøyd med boka og skriver ingenting negativt, samtidig som alle dens deler blir hyllet. Skribenten går så langt som å si at den er blant de beste i sitt slag. Han antyder at boka må ha fylt et tomrom i tiden.

Dagen etter har Morgenbladet samlet tre korte anmeldelser fra tre ulike aviser. Det er et eget annonsørinnhold fra forleggeren Aschehoug, som reklamerer for sine utgivelser som julegaver:

Dagbladet: Anmelderen har med fornøielse læst hefte etter hefte; det er en bog som bør eies i ethvert norsk hjem, der prætenderer at følge med sin tid. Den opvoksende ungdom især har godt af at læse bøger som denne; den øger deres viden, styrker deres karakter og vækker deres interesse for friskt, mandigt arbeide. Bogen er greit og underholdende skrevet.

E. H. I Morgenbladet: Astrups bog vil læses med megen fornøielse af gamle som unge. – Vi anbefaler bogen som en særdeles underholdende læsning, og dens værd forhøies endydeligere ved de mange smukke tegninger, og maleren Th. Holmboe har leveret efter Astrups fotografier og skitser.

Verdens Gang: Aarets bog blandt reiseværkerne er selvfølgelig Astrups livlig skrevne "Blandt Nordpolens Naboer," der af Aschehougs forlag er givet et fortræffelig udstyr. Den kjælle Grønlandsfarers værk blir populært og fortjener det fuldelig (1895b).

Dagbladet setter boka så høyt at de mener den bør anskaffes av enhver som ønsker å være med i tiden og spiller også på boka som forbilledlig for ungdommenes dannelse.

Noen dager senere reklamerer avisa Den 17de Mai: Norskt folkeblad for boka og publiserer sin omtale¹ på selveste julaften:

Denne boka gjer ikkje krav paa aa vera noko kunstverk. Det er ein frisk og sterk unggut, som greitt og endefram fortel om vaagsame ferder millom eskimoar og up til nørdeste odden av Grønland. Mod og kraft og ærleg natur ligg i kvar line i boka, og me vert reint glade i denne uvyrdne guten, som med snil (sic!) og laat gjeng fram mot alle faarar som um det var den naturlegaste tag (sic!) utav verda. Astrup hev so vælsigna godt gløymt burt alt latinpuget og den andre skulelærdomen, han er ein praktisk kar, som ser paa folk og natur utan brillur for augo. Med spenning fylgjer me han og Peary, naar dei tvo aaleine dreg avgarde for aa finn (sic!) Grønland si nordgrense; med opne øy (sic!) høyrer me paa, naar han fortel um dei nordlegaste folk i væra, desse 23 (sic!) »innuit«, som ikkje kjenner synd. Det er heilt igjennom ei forvitnelig bok, som alle hev moro utav aa lesa, - ei bok, som kan byggja noko godt up i kvart eit ungt hjarta [...] (1895).

Nok en gang blir boka mottatt som et unikt verk, men også Astrups person blir skrevet frem som en idealskikkelse og et forbilde for de yngre. Astrup blir også fremhevet som et menneske som betrakter virkeligheten uten fordommer. Avisas fremskriver særlig innholdet i boka og kan nesten ikke hente frem flere godord, men Astrups skrivestil beskriver de kun som “greitt og endefram”, selv om dette også kan være deres måte å ordlegge seg positivt på (Den 17de Mai: Norskt folkeblad, 1895).

Det er også flere omtaler som retter seg mer mot Astrups foredrag, men som styrker anmeldernes fremstilling av Astrup som foregangsmann innen polarekspedisjoner og formidlingen av dem. Her er en av dem:

Mange erindrer den kjække unge Mand, som holdt Foredrag ogsaa her i Bergen om sin Færd blandt Nordpolens Naboer. Hvem skulde tro efter det formelt og reelt udmerkede mundtlige Foredrag og efter den Bog, han nu har fremlagt for Publikum, at Eivind Astrup for faa Aar siden var Navnet paa en vilter Skolegut, som gav Skoler og Lerer og norske Stile en god Dag og foretrak Friluftslivet. Sikkert er det, at enhver med største Interesse følger Hr. Astrup paa hans kjække Færd mellem Nordpolens Naboer og beundrer hans Evne til at gjenfortælle sine merkelige Oplevelser (Bergens Aftenblad og Bergens Adressecontoírs Efterretninger, 1895).

Resepsjonen fremstår stort sett helhetlig og samlet, der anmelderne skriver frem et positivt bilde av Astrup, så vel som boka hans. Likevel har Dagbladet publisert en omtale som langt ifra er like positiv som de andre. Den beskriver kun kort hefte nummer seks og setter søkelys på enkelte språklige feil de mener burde vært rettet:

Dette Værk, hvis sjette Hefte nu foreligger, blir forhaabentlig færdig til Present for ethvert Hjem, ikke mindst for Ungdommen. Sjette Hefte omhandler væsentlig Ekspeditionens Rejse nordover paa den grønlandske Indlandsis, - en svare strabasios Tur, rig paa eventyrlige Afvekslinger. Der er et Par rent sproglig stødende Udtryk, som Korrekturlæseren burde ha

¹ Den digitaliserte utgaven av avisa har noen uheldige bletter, som forhindrer tydeligheten av enkelte ord. De ordene som ikke kan tydes markerer jeg som skrivefeil.

været opmærksom paa, Udtryk som forresten forekommer nok saa almindelig i norsk Literatur. De staa f. Eks. Etsteds: '- - - medbragte fra Amerika, og var Resultatet af temmelig omfattende Ekeperimenter' osv. Et andet Sted bruges Udtrykket 'gjentagende Gange' istedetfor 'gjentagne Gange' (Dagbladet, 1895b).

Deretter skriver anmelderen positivt om heftets illustrasjoner, men legger liten vekt på bokas innhold. De spiller også på boka som essensiell for ungdommen og "ethvert Hjem", men uttrykker seg i større grad rent formelt enn de øvrige omtalene (Dagbladet, 1895b).

Som vi ser, er det likevel noen som peker på språket i boka, men kritiserer korrekturansvarlig i større grad enn forfatteren. Likevel tegnes det et helhetlig bilde av en bok om en ung nordmann på et grønlandsk eventyr, der de påpeker hvor forlokkende dette må være for innbyggere og ungdommer hjemme i Norge. Samtidig som boka utgis, er Fridtjof Nansen ennå ikke kommet hjem fra sin Fram-ekspedisjon. På dette tidspunktet er det fem år siden Nansen ga ut *Paa Ski over Grønland*, og Astrups bok kan sees på som et bidrag som fyller et reise- og polarlitterært tomrom, skal vi tro anmeldernes vurderinger.

2.2 Den polare ekspedisjons- og reiselitteraturen

Reiselitteratur fra Arktis og Antarktis, lettere kategorisert som polarlitteratur, har lenge fascinert lesere med fortellinger fra verdens fjerneste hjørner. I dette kapitlet skal jeg redegjøre for forskning om polarlitteratur, som er aktuelt for oppgaven. En naturlig plass å starte er hos Henning Howlid Wærp, som i sin bok *Arktisk litteratur – fra Fridtjof Nansen til Anne B. Ragde* (2017) har tatt for seg særlig norsk, men óg annen nordisk polarlitteratur. Wærp gjør lesninger av lyrikk, reiseberetninger og skjønnlitteratur om og fra det polare. Han belyser polarlitteraturen gjennom litterære tendenser og teoretiske perspektiver, som tilfører analysene interessante sammenligninger og refleksjoner. Astrup har ingen særlig rolle i boka, men benyttes tidvis som sammenligningsgrunnlag.

I polarlitteraturen kommer vi ikke utenom de menneskene som har reist ut i verden med vitenskapelige formål. Dersom du blir den første til å plante nasjonens flagg på et gitt kontinent eller den første til å krysse ukjent land – da blir ditt navn skrevet i stein. Dette gjelder både Nansen og Amundsen, som Wærp vier mye plass til i sin bok. Han skriver imidlertid at det er mye som skiller disse to. For det første karakteriseres både Nansen og Astrup som "trætte mænd", der han viser til Arne Garborgs roman med samme tittel, som omhandler "[...] *fin de siècle*-helter som gjerne søkte østover, i en primitivismedyrking og anti-intellektualisme." (Wærp, 2017: 60). Begge skrev de også bøker fra sine ekspedisjoner på Grønland, og Wærp påpeker at det er mye som adskiller de to polarlitterære bøkene,

henholdsvis Nansens *Paa Ski over Grønland* (1890) og Astrups *Blant Nordpolens Naboer* (1895).

I underkapitlet “Fortellerens strategier” fremskriver han Nansens bok og måten den har en iboende spenning i seg (Wærp, 2017: 64). Nansen gjør bevisste litterære valg, særlig gjennom *utsettelse* og *retardasjon*, for å dra med leseren gjennom alle de 700 sidene (Wærp, 2017: 64). Det bokas tittel antyder at ekspedisjonen skal gjøre, nemlig å gå på ski over Grønland, starter først i kapittel 17. Boka retter seg altså ikke kun mot denne skituren, men Nansen vier egne kapitler til skihistorie, ekspedisjoner i grønlandske farvann, samt andre temaer som ikke direkte knytter seg inn mot selve skituren. Kapitlene rundt blir i større grad omkransende temaer, og boka får dermed ingen selvstendig fortellerstil, “[...] men er kunstlet og lærd [...]” (Wærp, 2017: 66). Dermed er boka av større interesse, ikke bare som polarlitteratur, men også som en historisk overgripende bok, ettersom den bekler mye mer enn selve ekspedisjonen. Til sammenligning er Astrups bok kun rettet mot tiden på Grønland.

Videre viser Wærp til Otto Sverdrup, én av de tre han har gitt egne kapitler, betegnet som “[d]e store polarheltene”, med Nansen og Amundsen i tillegg. Til tross for at Sverdrup regnes som én av de tre store, skriver Wærp at han ikke blir lest, nettopp fordi hans bok *Nyt Land* ikke har blitt trykket opp på ny siden den ble utgitt i 1903. “Dermed blir han heller ikke lest, og han er i dag stort sett glemt av lesere av reiseskildringer.” (Wærp, 2017: 125). Igjen viser Wærp til Astrup, som har fått sin bok gjenutgitt både i 1990 og 2004, men også Hjalmar Johansen, som fikk sin bok opptrykket i 1942, 1943 og 2003 (Wærp, 2017: 125). Tross bøkene nyopptrykk, er verken Johansen eller Astrup regnet blant de tre store, selv om andre, deriblant Silje Solheim Karlsen i sin doktoravhandling *Triumf, lojalitet, avstand. Fridtjof Nansens Fram-ekspedisjon (1893-1896) - og bøker i dens kjølvann* regner alle disse fem som de mest kjente og blant de mest spennende. (2011: 15).

Otto Sverdrup er den nordmannen som har oppdaget mest land (2017: 124). Likevel har han havnet i skyggen av Nansen, og Wærp viser da blant annet til hans litteratur opp mot Nansen sin. “Sverdrup skriver en ganske flat prosa og gir knapt noen glimt av sitt indre liv, sitt håp, sine ambisjoner eller drømmer. Han rapporterer mest hva som faktisk skjer, og naturlyriske beskrivelser, som Nansen er så berømt for, forekommer knapt.” (Wærp, 2017: 125). For å understreke dette setter Wærp opp ett sitat fra Nansen mot ett fra Sverdrup, der Sverdrup sitt fremstår langt mer “nøkternt”, som han omtaler det, mot Nansens mer lyriske utsnitt (2017: 125-126). Likevel er dette et eksempel på å hente frem to ulike sitater med et mål om å hylle Nansen. Sverdrup er kanskje ikke mest kjent for sine lyriske passasjer, men de finnes også i hans *Nyt Land*, noe jeg skal vise i analysen.

I Wærps kapittel “Polarlitteratur som avantgarde” tar han utgangspunkt i begrepet *avantgarde* sin opprinnelige, militære betydning, men også estetiske betydning på den andre siden (2017: 143). Fellesnevneren for todelingen er at det handler om å være *foran*, “[...] om å flytte grenser, erobre eller utforske nye områder.”, men han viser også til en mental avantgarde, særlig synlig hos Amundsen i form av en indre begrensning (Wærp, 2017: 143-144). Med en slik inndeling er det mulig å lese polarlitteraturen med ulike motiv for reisene, noe Wærp gjør ved å rette blikket mot Amundsen og Nansen.

Avantgarde-motivet har likhetstrekk med den reiseinndelingen litteraturviteren Jørgen Alnæs viser til i sin bok *I eventyret. Norske reiseskildringer fra Astrup til Aasheim* (2008). Alnæs’ motivasjon for denne boka er å skrive frem de bøkene han mener “[...] er skrevet av folk som reiser for reisens skyld” (2008: 7). På veien følger vi en omfattende reiselitteratur, kjent som ukjent, med påfølgende sammenligninger og refleksjoner. Angående avantgarde-motivet henter Alnæs frem litteraturforskeren Syed Manzurul Islam, som i sin bok *The Ethics of Travel. From Marco Polo to Kafka* (1996) deler opp *reisen* i to typer: den *nomadiske* og den *stedbundne*, som omhandler holdningene og innstillingene til den som reiser (2008: 21). Alnæs er ikke sein om å kategorisere Astrup som en nomadisk reisende, og ei heller Nansen som en stedbunden. Det som kjennetegner en nomadisk reisende, er at man er åpen for mennesker og kultur man møter på reisen, for på denne måten utforsker man ikke bare nye områder geografisk, men også kulturelt – én måte å bryte grenser på og en form for avantgarde.

På den andre siden har du en stedbunden reisende, som Islam mener ikke kvalifiserer til betegnelsen *reisende* i det hele tatt: “En stedbunden reisende er den som møter de fremmede kulturene med et nedlatende blikk og er opptatt av å underordne det fremmede sin egen kultur. [...] Den stedbundne [...] returnerer alltid som den samme.” (Alnæs, 2008: 21). Alnæs skiller Astrup og Nansen fra hverandre når han skriver: “I grove trekk dreier det seg om at den ene er på vei utover og vekk, den andre er på vei hjemover. [...] Astrup er nomaden som ville bo i naturen, mens Nansen er den avstengte oppdageren på gjennomreise” (2008: 42-43). Hvorvidt Alnæs’ inndeling er så unyansert og enkel, med Astrup og Nansen på hver sin side i reiselitteraturen, er ikke alle enige om, og dette skal jeg undersøke nærmere i analysen. Denne inndelingen, som bygger på motivasjonen for de reisende, er nemlig svært interessant, ettersom den kan belyse noen underliggende strømninger i polarlitteraturen fra 1890-tallet og utover mot 1920- og 30-tallet, inklusiv Nansen, Amundsen, Sverdrup, Johansen og Astrup, samt flere etterfølgende forfattere. Hvilke polartradisjoner inngår de i,

og hva betyr dette for polarlitteraturen? Jeg skal diskutere noen av deres litterære bidrag i lys av sentrale temaer og begreper, som berører polarlitteraturen.

Blant disse temaene gjelder *naturlyrikk* og *det pastorale*, som Wærp skriver om i sin reviderte doktoravhandling *Diktet Natur. Natur og landskap hos Andreas Munch, Vilhelm Krag og Hans Børli* (1997), samt den allerede nevnte *Arktisk Litteratur - fra Fridtjof Nansen til Anne B. Ragde*. Naturlyrikk er sentralt i doktoravhandlingen, der hans oppgave utgår fra natur i lyrikkens verden. Wærp diskuterer forskjellen på natur, landskap og lyrikk, samt menneskets plassering i forhold til disse begrepene. Ved å vise til Yngvar Ustvedts særstudie i naturlyrikk om Henrik Wergeland, skriver han:

Når en dikter skriver om naturen, skjer det oftest på en av to forskjellige måter, skriver Ustvedt: Han kan enten forsøke å beskrive den ytre, fysiske natur, dens former, farger, dufter, lyder osv. Slik den fremstiller seg for hans sanser, [...] Eller dikteren kan legge hovedvekten på å skildre atmosfæren i landskapet, ved å skildre de følelser og stemninger som naturen vekker i hans eget indre, [...] (Wærp, 1997: 50).

Slik fremstilles altså en tosidig naturlyrisk diktning, et ytre og et indre. Dette er et nødvendig perspektiv som vil bidra til å kunne kategorisere tendenser i Astrups naturskildringer, men også de samtidige polarforfatterne.

Naturlyrikk er nært knyttet til begrepet “nature writing”, en engelsk-amerikansk tradisjon som omhandler en dokumentarisk skriveform om natur og landskap (Wærp, 2017: 94). Begrepet kan også deles i to, med en amerikansk-estetisk holdning på den ene siden og en engelsk-dokumentarisk på den andre. Dette kan igjen knyttes mot *det pastorale*, som Wærp skriver er en *modus* innen “nature writing” (2017: 161). Det pastorale retter seg mot menneskets natursensibilitet, om forholdet mellom mennesket og natur (Wærp, 2017: 161). Opprinnelig knyttes begrepet til det agrikulturelle samfunnet, med “[...] korte, poetiske tekster om gjeterne som hviler ut i skyggen, snakker, synger og spiller på fløyte.” (Wærp, 2017: 158). I senere litteraturvitenskap har begrepet imidlertid blitt fornyet og ekspandert, blant annet gjennom litteraturforskeren Paul Alpers *What is Pastoral* (1996) og i Greg Garrards *Ecocriticism* (2004). Førstnevnte står for pastoralen som en *modus*, “en holdning eller tone i teksten”, mens Garrards retning peker på folks oppgave hva gjelder natur- og miljøvern (Wærp, 2017: 158-159).

Når det gjelder min oppgave, er det mest naturlig å konsentrere seg rundt denne modusen, for å undersøke hva slags holdninger Astrup uttrykker overfor naturen, eksplisitt og implisitt. I analysen skal jeg bruke de ulike tekstenes forhold til pastoralen, samt Wærps egen inndeling, nemlig *den arktiske pastoralen* som retter seg spesifikt mot den menneskelige

tilværelsen i Arktis – mer presist samklngen mellom menneske, dets indre og naturen i Arktis (2017: 170-172). Dermed blir det et mer korrekt begrep å bruke når jeg skal tolke Astrups affinitet til naturen.

Den allerede nevnte doktoravhandlingen til Silje Solheim Karlsen er svært relevant for oppgaven min, ettersom den også benytter mange av de momentene jeg nå har redegjort for, særlig når det gjelder tema som naturskildringer og de ulike måtene å inndele reiser på. Hun befatter seg med et stort polarlitterært materiale, der hun redegjør for historie, tendenser, tradisjoner og en hel del polarlitteratur. Der jeg i analysen skriver om Nansen, vil flere betraktninger være knyttet opp mot Karlsens påstander og tolkninger. Hun er nemlig ikke alltid enig i Jørgen Alnæs sine ord og tar et oppgjør med det i avhandlingen sin. Det er ikke nødvendigvis slik at jeg heller er enig i hennes betraktninger, noe jeg vil understreke i min analyse. Doktoravhandlingen er i det store og hele et stort bidrag til en arktisk diskurs, som trenger mer forskning, og som Wærp har benyttet for å understreke poenger i sin bok om Arktisk litteratur, eller som han har latt være å diskutere, fordi Karlsen allerede selv har gjort det.

Polarlitteratur er ofte knyttet til en form for sivilisasjonskritikk eller nærhet til sivilisasjonen, noe Camilla Marie Kjær Mangelrød diskuterer i sin masteravhandling *Helge Ingstads Pelsjegerliv. Vitalisme og modernitet* (2019). Sivilisasjonen er også et tema i polarlitteratur før Ingstad, og jeg vil hente både inspirasjon og refleksjoner fra Mangelrøds fortolkninger i dette tilfellet. Jørgen Alnæs mener også at den skrivetradisjonen Astrup skriver seg inn i, først blir tatt opp av Helge Ingstad, noe som må undersøkes.

2.3 Forskningen på Astrup

Det er forfattet to biografier om Eivind Astrup, en indikator på stigende interesse for personen Astrup. Hans forfatterskap er det likevel forsket lite på, men jeg skal presentere den litterære forskningen på Astrup her, i tillegg til de to biografiene.

Den norske er skrevet av Tom Bloch-Nakkerud, som ga biografien tittelen *Polarforskeren Eivind Astrup. En pioner blant Nordpolens naboer* (2011). I tillegg er det skrevet en amerikansk biografi med navnet *Eivind Astrup. The Norwegian ski and sledge expert with Peary* fra 2017. Den er skrevet av historikeren Beau Riffenburgh i samarbeid med Frammuseet og dets direktør, Geir O. Kløver.

I den norske biografien har Bloch-Nakkerud fått tilgang til et omfattende kildemateriale, som nålevende slektninger har forvaltet. Dette omfatter særlig brev Astrup både skrev og mottok. I tillegg til at biografen gjennomgår Astrups reiser til Grønland,

utforsker han i særlig grad kildematerialet, som gir innsyn i Astrups virksomhet mellom reisene, samt hans rolle i det nasjonale og arktiske miljø. I tillegg viser han ofte til avismateriale og annet kildemateriale, som omtaler Astrup. Biografen ønsker også å komme til bunns i Astrups dødsårsak, noe han hevder å gjøre etter å ha studert ulike strømninger og den store mengden med kilder etter han. Her får vi altså en dokumentasjon på store deler av Astrups voksne liv, og et innsyn i hans polare karriere og betydning for ettertiden. Vi får imidlertid ingen lesninger av boka, dens styrker og svakheter, men heller prosessen fra skriving til trykk. Vi blir likevel bedre kjent med Astrup, ettersom Bloch-Nakkerud hele veien viser til den utømmelige mengden etterlatte kilder.

Det som skiller Bloch-Nakkeruds biografi fra Riffenburgh sin, er at der førstnevnte mener at mengden brev og anmeldelser er så stor at det ikke er plass til å gjengi dem, så anfører Riffenburgh side på side med brev. De er riktignok oversatt fra norsk til engelsk, men slik får vi se hvordan Astrup skrev privat, ikke minst hva han skrev om. Vi får innsyn i intriger, forholdet til familien hjemme, samt en rekke upubliserte bilder av Astrup. Det kildematerialet som Riffenburgh enten oversetter eller legger ved som bildeutsnitt, er i langt større skala enn hos Bloch-Nakkerud, og det har en svært utfyllende funksjon når det gjelder Astrups person. Heller ikke her er det noen lesninger av boka, men han legger ved Astrups beskrivelser av inuittene, hentet fra den engelske utgaven av *Blandt Nordpolens Naboer*, som kom ut i 1898, kalt *With Peary Near the Pole*. Begge biografene beriker kunnskapen om Astrup. Skal vi forstå hans litteratur, er det likevel nødvendig å se hva andre i litteraturvitenskapen skriver om han.

Henning Howlid Wærp har engasjert seg mye i natur og polarlitteratur, og han skriver også noe om Astrup i sin litteratur. Som jeg skrev over, karakteriseres han som en del av tradisjonen “trætte mænd” (2017: 60), en som lengter vekk fra det moderne og siviliserte. Wærp viser også til Astrups bok ved noen få anledninger, som der han skriver om polarlitteraturens fortellerteknikk og sammenligner med Nansens *Paa Ski over Grønland*:

Til sammenligning er Eivind Astrups *Blant nordpolens naboer* helt annerledes organisert. Etter en kort innledning på tre sider følger et resymé av ekspedisjonen, slik at vi allerede i kapittel to egentlig er ferdig med turen. Kapitlene 3-12 blir da utdypninger av resymet. Boka mangler en overgripende spenningskurve, slik *På ski over Grønland* har (2017: 65).

Det skrives ikke mer om bokens fortellerteknikk, men Wærp diskuterer, som nevnt, ulike årsaker til at enkelte polarforfattere har gått i skyggen av Amundsen og Nansen. I tillegg til at Astrups bok ble nyopprettet i 1990 og 2004, fikk boka forord av Helge Ingstad, en person som, Bloch-Nakkerud kan fortelle, engasjerte seg stort i Astrups minne og styrkingen av det

(2011: 12). Wærp skriver at én av årsakene til at Astrup trolig huskes bedre blant det lesende publikummet enn Sverdrup, er nyoppretrykkene, som “[...] har sin naturlige plass i Kagge forlags Polarbiblioteket [...]” (2017: 124-125).

I sin lesning av Astrup, viser Wærp til avantgarde-begrepet som en slags *fortropp*-metafor, om å være foran (2017: 144). Dette kobler han direkte til Astrups innledning, der han siterer polarforfatteren: “Jeg måtte ut på en eller annen verdens utpost for der å søke mine lengsler tilfredsstillet i de sivilisatoriske fortroppers store veddeløp” (2004: 15 & Wærp, 2017: 144). Fortropp er opphavelig den militære betydningen av avantgarde-begrepet, og ettersom Astrup selv bruker ordet i sin innledning, ser Wærp på det som en form for avantgarde, men uten å underbygge det (2017: 143-144). Det er likevel tydelig at han sikter til Astrups ønske om å flytte grenser, utforske og bryte barrierer, som en direkte lenke til tradisjonen av “trætte mænd”, som søkte seg mot kartets hvite flekker og vekk fra “den civiliserede verdens larm og tummel” (Wærp, 2017: 69 & Astrup, 1895: 34).

Jørgen Alnæs har på den andre siden brukt mye plass på Astrup, som han mener står for en rendyrket reiselitteratur, fri for fordommer, med gode, ydmyke holdninger overfor natur og inuitter (2008). Ofte setter han Nansen og andre polarforfattere på den ene siden, og Astrup på den andre. Han mener Nansen lengter etter det nye og trygge, der Astrup foretrekker det gamle og ekte. I tillegg forsøker Alnæs å plassere Astrup i en litteraturhistorisk kontekst: “Det er en bølge av norsk 1890-talls litteratur som formidler en skepsis til utviklingen og teknikken, og en vending mot naturen og folkediktningen, og ikke minst mot det ubevisste i menneskesinnet” (2008: 20). Alnæs sikter til Obstfelder og Hamsun, som representanter for nyromantikken, der han videre skriver: “Nyromantikkenes forfattere skildrer ofte nervøse, sårbare skikkelser som opplever livslede og er utilpasse i bylivet” (2008: 20). Han trekker Astrup inn i disse litterære tendensene og anser han som et “talerør” for dette, slik han bevisst søker seg vekk fra byen og mot det urørte og naturlige (Alnæs, 2008: 20). Dette har fellestrekk med Wærps “trætte mænd”, der man kan trekke inn kritikk mot det moderne og lengselen etter det før-moderne.

De to typene reiser er også relevante her, ettersom Astrups draging mot et tilnærmet opprinnelig liv er tett forbundet med *en nomadisk reisende*, basert på litteraturforskeren Syed Manzurul Islams *The Ethics of Travel. From Marco Polo to Kafka* (1996). Innledningsvis skriver han: “Nomadic travel is to do with encounters with otherness that fracture both a boundary and an apparatus of representation: it is a performative enactment of becoming-other. In the ethical sense, only nomadic travel deserves the name ‘travel’.” (1996: vii). Videre utdyper han forskjellen mellom en nomadisk og en stedbunden reisende, med sterk

kritikk av sistnevnte, som han kobler til kolonialisme: “Where the nomad moves without moving, the colonial voyager does not move while moving.” (Islam, 1996: 45). På denne måten er en nomadisk reisende i særlig grad på en indre reise, mens en stedbunden kommer tilbake som den samme. Alnæs bruker Islams perspektiver for å karakterisere Astrup som en nomadisk reisende, slik han var

[...] en reisende som åpnet seg mer mot dem han reiste til, enn det hans samtidige gjorde. Han var villig til å ta til seg det han møtte, og han går svært langt i å legge sin europeiske kultur bak seg og ønsker nærmest å bli inuitt (2008: 21).

Samtidig mener Alnæs at Astrups måte å skrive reiselitteratur på, starter en tradisjon som ikke følges av Nansen og Amundsen, men som først blir tatt opp igjen hos Helge Ingstad og senere Thor Heyerdahl. Om denne reiselitteraturen, som Alnæs mener begynner på 1920- og 30-tallet, skriver han om dens to hovedtrekk:

Det første er en bevegelse innover. De som skriver åpner seg mer, de forteller mer om egne følelser, om forventninger, om spenning og om utferdstrang. Det andre nye er en bevegelse utover: Forfatterne vender ansiktet og sansene mot de nye landene og folkene, mot naturen og de såkalt ikke-siviliserte (2008: 53)

Dermed mener han at den tradisjonen i norsk polarlitteratur som Astrup sto for, blir tatt opp igjen, etter å ha ligget i dvale siden 1895. I den nye trenden ble ikke oppmerksomheten rettet mot forskning og resultater i bunn, men selve tilstedeværelsen. Det var ikke oppdagelsen, men opplevelsen som stod i sentrum.

Alnæs setter Astrups *Blandt Nordpolens Naboer* svært høyt, og han karakteriserer enkelte deler av hans tekstplasser som impresjonistiske, med følelser og tanker i sentrum av sine skildringer (2008: 47). Én som ikke alltid er like begeistret for Alnæs' betraktninger er Silje Solheim Karlsen, som mener at han feilaktig setter Astrup og Nansen opp mot hverandre. Hun avstår ikke fra Alnæs' karakteristikk av Astrup som en nomadisk reisende, men mener det er feil å anta at dette dermed gjør Nansen til en stedbunden (Karlsen, 2011: 62). Dette problemet skal jeg undersøke nærmere i analysedelen, fordi jeg mener Karlsen har et poeng. Det er nemlig mer nyansert enn som så.

I trebindsverket *Norsk Polarhistorie* har Astrup fått et eget kapittel oppkalt etter sin bok, i bind 2, *Vitenskapene* (2004). Tittelen er “Nordpolens naboer”, men Astrup tilegnes kun noen få sider, som omhandler han spesifikt. (Jølle, 2004). Der viser han likevel til *Blandt Nordpolens Naboer* og hvor sterk Astrups tilknytning var til inuittene (Jølle, 2004: 269). Jølle viser at boka var av stor etnografisk betydning, ettersom Astrup hadde levd og studert inuitter, som bodde så langt nord at de knapt hadde blitt påvirket av den vestlige innflytelsen

lenger sør på vestkysten (2004, 269). Til sammenligning var ikke dette tilfellet hos Nansen, som ankom vestkysten mye lengre sør og heller prøvde å “[...] konstruere det *egentlige* livet til inuittene, slik det må ha fortonet seg før europeerne kom og skapte forstyrrelser, noe han også ble kritisert for [...]” (Jølle, 2004: 269). Jølle påpeker at Astrup ikke var like introdusert for vitenskapelig arbeid og forskningslitteratur, som Nansen var på samme tid, men at Astrup må ha latt seg inspirere av Nansens litteratur, da særlig *På Ski over Grønland* (1890) og *Eskimoliv* (1891) (2004: 171). Kapitlet til Jølle, inspirert av Astups egen tittel, glir imidlertid raskt over til å omhandle Amundsen, Nansen og andre polarskikkelser og temaer, slik at boka ikke får noen større analyser.

I det første bindet, *Norsk Polarhistorie 1. Ekspedisjonene* (2004) vies han heller ikke særlig med plass. Kun av og til skrives det om Astrup og Pearys ekspedisjoner, under kapitlet “De tre store”, men det er i skyggen av Nansen og kun som bisetninger (Næss, 2004).

Astrup er generelt litt i skyggen, tross to biografier og litt forskning, der kun én skriver utfyllende om Astrups litteratur, nemlig Jørgen Alnæs. Hans perspektiver er derfor nødvendige, særlig ettersom Henning Howlid Wærp skriver mangelfullt om Astrup. Hans bok skal være en antologi for Arktisk litteratur, men har tydelige hull i deknningen av den arktiske litteraturen. Jeg anser derfor at det er betydelige hull i forskningen på dette litterære feltet. Astrup er stort sett brukt som verktøy for sammenligning, der han havner i skyggen av de mer kjente polarforfatterne, som i større grad trekkes frem.

3. Natur i polaregnene

Natur er en konstant størrelse, men en variabel i norsk polarlitteratur. Hvilken styrke naturen har i Astrups bok, kan kun måles ved å studere dens nærhet i teksten. For et skarpere bilde av naturen i samtidens polarlitteratur, må studiet også omfatte naturen hos polarforfatterne Nansen, Amundsen, Sverdrup og Johansen. Astrup er likevel oppgavens midtpunkt, og de andre polarforfatterne vil kun utgjøre mindre deler av diskusjonen. Aktuelle teoretiske perspektiver og tekster som omhandler natur, reise- og polarlitteratur, anvendes der deres begreper og perspektiver kan styrke og tilføre presisjon til analysen. Med dette som verktøy vil jeg argumentere for naturen som et kjernepunkt i Astrups *Blandt Nordpolens Naboer*, men også for naturen, som en direkte faktor for Astrups livskraft.

Da Astrup i 1895, etter endt polarvirksomhet, satte seg ned for å skrive sin beretning fra Grønland, reflekterte han samtidig rundt sitt personlige motiv for reisene. I bokas innledende ord, er dette tydelig beskrevet, og følgelig preger Astrups motiv inntrykkene i opplevelsene av livet og naturen på Grønland. Astrup baserer sin drivkraft på et ønske om å komme seg raskt vekk fra sivilisasjonen, men også om å reise til en “verdens utpost” (1895: 1). Motivet er altså tosidig, der begge er sterke drivkrefter. I andre rekke finner vi ønsket om reisens destinasjon. Her fremstår forfatteren åpen, så lenge destinasjonen er knyttet til ett av verdens ukjente hjørner. Vest-Afrika nevnes som én mulighet, der han fantaserer om “[...] det indre af dette mægtige fastland med dets mange vilde folkestammer.” (Astrup, 1895: 2). Astrup landet i første omgang på denne planen, men i det han skal til å legge vekk avisen han leser i Philadelphia, endres livets planer seg totalt. Her blir han oppmerksom på muligheten til å søke seg med på en ekspedisjon til Nord-Grønland, ledet av en amerikansk ingeniør ved navn Robert E. Peary. Kanskje følte Astrup at drømmen om et “mægtigt indre” og andre “vilde folkestammer” også kunne tilfredsstilles her. Han fikk innpass på ekspedisjonen og kunne nå konsentrere sine drømmer mot et bestemt mål.

Teksten omfatter en overhengende lengsel etter uberørt natur og tilhørende ukontaktede menneskegrupper. Denne lengselen kommer tydelig til uttrykk, blant annet gjennom de mange naturskildringene, som Astrup legger følelser og livskraft i. Han tillegger naturen og inuittene stor personlig verdi, som skyldes den enorme lengselen vi blir fortalt om i bokas innledning. Opplevelsene virker også å strekke seg lengre enn hva forfatteren lengtet etter, blant annet fordi han etter sine to opphold på Grønland ser på inuittenes virksomheter som det fremste eksempelet på et fullkomment samfunn. For han er de barn av naturen og Grønlands opprinnelige folk, som i seg selv var en ledende årsak til at dette ble destinasjonen.

Her får forfatteren kontakt med en urbefolkning, hvis levevis stod nærmest uendret fra langt tilbake. Inuittenes levemåter var et produkt av naturlig utvikling i Arktis over tusenvis av år, og slutten av denne utviklingslinjen fikk Astrup selv ta del i. Hit hadde industrialiseringen ennå ikke kommet - industrialiseringen Astrup søkte vekk fra.

Forfatteren av den norske biografien om Astrup forteller også at han endte opp med å anse Grønland som et hjemsted, som bidrar til tanken om at Astrup fikk sine lengsler tilfredsstilt (Bloch-Nakkerud, 2011: 184). Reisens motiv var todelt, men samtidig en direkte konsekvens av Astrups lengsel. Denne lengselen er direkte knyttet til skildringene i boka, og de kommer til syne når forfatteren imøtekommer sine sjelelige lengsler, eventuelt det som strekker seg forbi hans lengsler, hvor han sliter med å sette ord på opplevelser og følelser. Naturskildringene er nettopp et produkt av samspillet mellom lengsler og naturopplevelser, der mektige opplevelser kanaliseres til lyriske skildringer.

3.1 Det sorgløse og livgivende ved naturen

På et utvalg steder i boka serverer Astrup oss tekstpassasjer med rene naturskildringer. I denne delen skal vi se hvordan månen, og særlig sola, har en sensibel og livgivende virkning på Astrup, men også hvordan naturens skjønne og ubarmhjertige sider gjenspeiles i teksten. Naturskildringenes plassering i teksten er også klare tegn på naturens verdi hos Astrup, der han bruker sterke naturopplevelser som innledning til sine kapitler.

Noen av naturskildringene kan gi inntrykk av at verden stopper opp, der han tilbyr bokas lesere et øyeblikksbilde av Grønlands verden. Astrup skildrer de omgivelsene han beskuer, samtidig som ordlyden i skildringene fra den vidstrakte naturen også medfører en betraktning innover i seg selv. Videre er flere av naturskildringene skrevet rytmisk, uten rim, en form for *naturlyrikk*. Wærp skriver om naturlyrikk i sin bok *Diktet Natur. Natur og landskap hos Andreas Munch, Vilhelm Krag og Hans Børli* (1997), som er en redigert utgave av hans doktoravhandling: "Naturlyrikk er ikke natur, men er refleksjoner over den fysiske virkeligheten og menneskets plassering i verden. Det blir derfor selve menneskets egenforståelse naturlyrikken ofte dreier seg om, ikke bare i eksistensiell, men også i sosial forstand." Hos Astrup er det særlig refleksjoner over den fysiske naturen, samt hans egen og inuittenes plassering i den, som står sentralt. I bokas andre kapittel, i et sammendrag om den første grønlandsekspedisjonen, kommer Astrup med følgende naturskildring:

Derimod havde vi en anden trøst i den lange vinternat, og det var maanen, som naar den kom forblev uafbrudt paa himmelen i en 6-7 dage og herunder spredte en slig pragt over de øde ismarker, at man med lethed kunde indbilde sig at være i eventyrenes land, hvor alt er gjort af det skinnende sølv (1895: 16).

Grønlands storslåtte natur gjør et imponerende inntrykk på Astrup, som benytter metaforiske uttrykk som “eventyr” og “sølv”, i et forsøk på å formidle egne følelser fra opplevelsen til leserne. Tekstpassasjen kan isolert sett virke å være en forherligelse av et liv som også var preget av en ekstremt tøff tilværelse, der kulde og sult var to faktorer som utfordret hverdagen. Astrup står likevel ikke i veien for å berette om naturens nådeløshet, for nettopp slik kan han selv erfare det arktiske klimaet, samtidig som boka blir en formidler av det skjønne og stundom det nådeløse.

Under samtaler med inuittene beretter han om en historie som demonstrerer naturens nådeløshet, der en gruppe inuitter var på leting etter nye fangstområder: “Langs Ellesmere-landets kyst, der i særlig grad udmærker sig ved sin kolde, livløse natur og sit barske klima, mødte der dem imidlertid en saa daarlig fangstlykke, at de fleste af dem lidt efter lidt maate bukke under for hunger og savn.” (Astrup, 1895: 36). Forfatteren Astrup evner å se og skildre naturens skjønnhet, men også å formidle dens ubarmhjertighet, og det siste er noe han opplever sterkt under kryssingen av Nord-Grønland, der varierende vær, endeløse snøvidder og plutselige bresprekker møter dem. Skildringer herfra kommer jeg tilbake til senere i underkapitlene, som omhandler denne ekspedisjonen. Hvorvidt det er naturen som er skjønn og ubarmhjertig på den ene siden, eller naturen som en konstant størrelse, med mennesker som beveger seg i den og trekker slutninger om naturen basert på opplevelser, er verd en egen diskusjon jeg ikke rekker å gå inn på her.

Astrup fokuserer langt mer på aspekter av naturen som en vakker størrelse, enn dens mer krevende sider. I bokas tredje kapittel, “En fattig kyst.” foretar Astrup en rekke skildringer av landet, og disse passasjene forteller om en betraktende person, som forsøker å ta inn over seg de enorme størrelsene og små detaljene i naturen han er omkranset av, her fra området kalt Smiths sund:

[...] mellem den 76de og 79de breddegrad, saa vil man gjennem den under saadanne omstændigheder som oftest forbausende klare og rene luft allerede paa en afstand af fra 50 til 80 kilometer øine linierne i de lange, fint kurvede snekupler, der saa godt som overalt kroner de mørke plateauformede kyster. Som man kommer nærmere, kan man efterhaanden iagttage mere og mere af de underliggende bratte kystfjelde, hvis skygger og konturer paa grund af den netop nævnte atmosfæriske renhed selv paa meget lange afstande fremtræder med en forbausende renhed (1895: 41).

Astrup iakttar det utvalgte landskapet med stor begeistring, noe som er en gjennomgående trend i boka. En sammenligning, som også gjøres ved flere anledninger i boka, er mellom Grønlands natur mot Norge og “[...] sydlige og mere civiliserede egne [...]” (Astrup, 1895:

41). Dette er likevel et valg han gjør mer for å understreke de geografiske kontrastene i grønlandsk Arktis, enn for å degradere naturen der i nord, noe de mange og svært positive naturskildringene er bevis på. Mot slutten i analysekapitlet skal vi likevel se at minnene om Norge setter Astrups emosjoner i bevegelse.

Naturskildringene kommer nettopp hyppig i dette kapitlet, også av de mer lyriske innslagene: “Nede mellem disse stenurer bruser om sommeren fjeldbækken i sit vilde løb nedover mod søen, snart fuldstændig skjult under de ældgamle klippeblokke, snart igjen vældende sin krystalklare vædske frem i dagslyset, hvor den livligt og muntert blinker i polarsolens straalere.” (Astrup, 1895: 44). Noen steder, som i dette kapitlet, går slike rytmiske og poetiske naturskildringer over flere sider. Dette understreker Astrups hengivenhet overfor naturen og landskapene. Skildringene viser også at han ikke kun legger positive assosiasjoner i omgivelsene, men også med en form for melankoli, her uttrykt om isbreenes herjinger:

Det er et trist billede, dette det indre af landet frembyder for beskueren. Alle dale er udjevne, alle de mægtige fjeltinder med sine kupler og luftige toppe begravne i hele sin storhed og pragt under dette kolde, umaadelige liglagen. Kun hist og her i kysternes nærhed stikker der veirbidte kjæmper frem gennem snehavet som mindesmærker over de underliggende, forlængst udjevne og stivne landskab (Astrup, 1895: 45).

Et tapt potensiale, slik nordmannen ser det. På den andre siden viser han en glasiologisk interesse i de etterfølgende avsnittene, der han reflekterer rundt isens ulike proporsjoner gjennom tiden. Astrup konkluderer med at “sikker kundskap” om det grønlandske isdekket krever målinger over flere år, og han innser at dette får hvile inntil videre (Astrup, 1895: 45). I en søknad jeg senere skal vise til, ser vi imidlertid hva Astrup hadde tenkt å gjøre med sin interesse for breer. Isbreen har nemlig grepet sterkt om Astrup, som beskriver dette naturfenomenet, dens fremtoning og karaktertrekk, over flere sider:

Som regel ender disse bræer, hvis overflade er fyldt med store, gabende revner, i en steil isvæg af ofte over 30 meters høide over vandfladen, udstyret med allehaande fantastiske huler og grotter og vældige overhængende partier, der spiller i de pragtfuldeste grønne og blaa farver (Astrup, 1895: 46).

Astrup har også en sans for å innlede kapitler med rene lyriske tekstpassasjer, som kan gi en leseestetisk inngang til et nytt tema. Ett av de fremste eksemplene på det, er fra kapitlet “Jagt.”, der en lang setning først beskriver kapitlets innhold, før Astrup hopper tre over linjer og leverer et eget avsnitt, som fyller resten av siden:

Høstens tid er kommen, og med hvert døgn, som gaar, beskriver solen sin bue alt nærmere og nærmere den sydlige horisont. Saa en vakker dag sænker den for stedse sin gyldne skive ned bag de lange rækker af blaalige fjelde paa Inglefieldgolfens sydside. Som den forsvinder,

sender den det øde landskab sin sidste glødende hilsen. Thi næsten fire maaneder skal langsomt henride, førend det atter skal bade sig i dens vækkende straalere. For sidste gang blinker og glitrer det derude i golfens mørke bølger, hvor isfjeldene vugges lig svømmende festslotte; for sidste gang gløder de skinnende snekupper over fjeldplateauerne i det fjerne (Astrup, 1895: 81)

Måten avsnittet plasseres på, og ekskluderes fra den innledende setningen, har en tydelig sammenheng med verdien naturskildringene har for Astrup. Avsnittet får dermed en fremhevet plassering og følgelig en sterkere betydning enn resten av teksten. Slik impliserer Astrup hvor høyt han verdsetter både naturen, men óg formidlingen av den til sine lesere.

At forfatteren ønsker å fremheve denne tekstpassasjen, er nettopp fordi han betoner menneskets følelsesliv overfor den arktiske naturen. Vi finner et sørgmodig følelsspill, vakkert beskrevet, over at solen spiller sine siste stråler på høsten, og at hele fire måneder skal gå før den igjen dukker opp over horisonten. Han konkretiserer et savn som vil prege tilværelsen gjennom vinteren, og fremskriver solas formidable evne til å sette farge og kontraster på det gjeve landskapet. Slik sola er storslagen - like fattig og trivielt er dens fravær. Når sola er borte, er himmelens midtpunkt månen, som med sitt sølvlysende skinn har en trøstende funksjon under solas fravær. Sola er likevel helt sentral i hans skildringer, der den lyser opp breer og landskapet rundt, slik naturen åpenbarer seg for Astrup. Hans mange naturskildringer reflekterer følelsesmessige opplevelser. Nettopp derfor er disse naturpassasjene så synlige i boka, fordi deres verdi trumfer alt.

3.2 Pastoral naturskriving i Arktis

Den skrivestilen Astrup produserer, som baserer seg på lyriske naturskildringer, detaljerte kapitler om liv og levnet i Arktis, med tilhørende fortellinger fra og om inuittene, gir boka en direkte tilknytning til tradisjonen “nature writing” (Wærp: 2017: 94). I sitt underkapittel “Naturskriving” kan Wærp fortelle at dette er en engelsk-amerikansk tradisjon som retter seg spesifikt mot [...] det å skrive dokumentært om natur og landskap, ikke fiksjon, men en personlig, essayistisk stil.” (2017: 94). Wærp kartlegger den engelske og den amerikanske tradisjonen på hver sin side, der førstnevnte baserer seg mer på “[...] et estetisk syn på landskapet [...]”, mens sistnevnte opererer mot en dokumentarisk naturskriving (2017: 161). Astrup favner dem begge, men kan klassifiseres enda bedre innenfor begrepet *det pastorale*, da særlig Wærps egen konstruksjon, nemlig *en arktisk pastoral*, som er mer rettet mot polarlitteratur (2017: 170). Hvilken form for pastoral er til stede i Astrups naturskildringer?

Én måte å lese Astrups naturskildringer på, er ved å se på dem som opphold i det temporale kontinuumet. Wærp omtaler dette som pastorale øyeblikk, “[...] en type

refleksjoner rundt det en kan kalle ‘simple living’ - en levemåte som utfordrer modernitetens utviklingstanke.” (2017: 158). Den amerikanske litteraturforskeren Paul Alpers påpeker riktignok i sin bok *What is Pastoral?* at enhver diktning om menneskets tilbaketrekning fra samfunnet og dets plass i naturen ikke automatisk kvalifiserer til det pastorale (1996: 65). Det krever en *modus*, “en holdning eller en tone i teksten” (Wærp, 2017: 158), som Alpers eksemplifiserer med diktet “Upon Appleton House”. Diktet har en *modus* som utvikler et hovedtema “[...] which is the human imagination and the home it finds and makes for itself in the world.” (Alpers, 1996: 65). Astrups naturskildringer har også en form for *modus* som baserer seg på menneskets samspill med, og avhengighet av, naturen. Skildringene har nemlig et dypere innhold enn kun lyriske avtegninger av naturen - men naturen som livgivende og livløs, som eksplisitt former Astrups egen livsfilosofi og plass i verden. Naturen i Arktis er for Astrup en konstant urørlig størrelse, som han og inuittene hele tiden må forholde seg til, like vakker som den er faretruende. Naturskildringene er tiltalende som fremstillinger av naturens skjønnhet og uhygge, men også som refleksjon over livets, særlig menneskets, posisjon i naturen.

Astrup belyser dermed et pastoralt naturliv i Arktis. Dermed kan man trekke en klar parallell mellom denne delen av hans polarlitteratur til *en arktisk pastoral*. Wærp formulerer denne underkategorien av pastoralen slik: “Tilværelsen i Arktis fremstilles som kjennetegnet av enkelhet og forståelighet. Trolig kan man si at det parallelt med modernismen løper en polarlitteratur som skildrer en livsform som er enkel og overskuelig - og som føles fri - i motsetning til modernitetens kompleksitet.” (2017: 170). Nettopp slik kvalifiserer litteraturen til pastoralen, gjennom en reflektert og utviklende diktning, etter Alpers vilkår. Kjernen er altså et samspill mellom mennesket, dets livskraft og naturen. Til slutt summerer Wærp sin analyse av utvalgt polarlitteratur som arktisk pastoral:

[...] villmark og Arktis innehar kvaliteter som peker innover mot det vesentlige i mennesket. Videre at i fascinasjonen for periferien ligger det en mistanke om at periferier er det egentlige sentrumet. Eller kanskje riktigere sagt: at verdier som fins i periferien, kan være nødvendige og viktige korreksjoner til livet i de store sentra (2017: 172).

Den arktiske pastoralen er helt sentral når det kommer til å forklare hvilke tendenser vi ser i Astrups polarlitteratur, for nettopp slik kan vi lese av noen av hans polare ambisjoner, som er basert på tilknytningen til det autentiske, premodernistiske livet og urørt arktisk natur.

I Wærps kapittel “Polarlitteratur som pastoral - Et økologisk perspektiv”, som jeg nå har hentet opplysninger fra, har han konsentrert seg rundt litteraturen til Fridtjof Nansen, Helge Ingstad og Knud Rasmussen, mer kjente skikkelser i polarlitteraturen (2017). Kapitlet

er svært interessant, ettersom Wærp benytter pastoralen på et nytt område og dermed tilfører den arktiske diskursen nye perspektiver.

Det er imidlertid en rekke flere enn bare disse tre forfatterne som fortjener en slik tilnærming, og Astrup har mer enn nok materiale i sin bok, som betegner forholdet mellom menneske og natur. Derfor fortjener *Blant Nordpolens Naboer* å bli diskutert med et slikt perspektiv. Det er en nødvendighet hvis han skal løftes frem. Jeg synes at Wærps poeng om at den arktiske pastoralen “[...] peker innover mot det vesentlige i mennesket.”, som nevnt i sitatet ovenfor, er særlig interessant. Naturen er en stimulator for Astrups drivkraft i Arktis og selve essensen i hans naturskildringer. Vi kan se dette i kapitlet “Nordover paa den grønlandske indlandsis.”, nok en gang som innledning, men inkludert i resten av teksten: “Neppe havde solen om foraaet 1892, efter et fravær af henimod fire maaneder, sat havisen, snefjeldene og bræerne omkring vort lille vinterkvarter i brand, førend livet begyndte at røre sig udenfor den før saa øde hytte.” (Astrup, 1895: 163). Her ser vi solas tilbakekomst beskrevet, med sterk påvirkning på moralen, slik Astrup implisitt uttrykker den glede det er å få tilbake denne livgivende kraften. I denne tekstpassasjen, som er innledningen til kapitlet der Nord-Grønland skal krysses, tillegges sola en funksjon som igangsetter av årets første dag og nye muligheter i Arktis. Pausen på fire måneder i mørket, uten sollysets kolorering av landskapet, er endelig over. Astrup markerte tydeligere solen i sin ferd mot dvalen i innledningen under kapitlet “Jagt”, som omtalt lenger oppe. Det kan ha årsak i at dagene allerede har blitt lysere en stund for sola selv står opp og dermed kommer på toppen av en allerede lys hverdag. Sola har likevel en sterk effekt og styrer pastorale stemninger flere steder i boka, som nevnt gjennom sitatene.

Pastoralen, slik Wærp omtaler dets opprinnelige og klassiske betydning, skildres gjennom gjeternes arbeidspauser, der de kommer sammen, snakker og synger, fremfører dikt og taler om kjærlighet (2017: 158 & 165). Videre trekker han paralleller til polarlitteraturen, særlig til Nansen og Ingstad og sistnevntes møter med indianerne og deres sang, samtaler og dansing (2017: 165). Lignende møter og samtaler finner også sted i Astrups litteratur, særlig i mørketiden, der Astrup og hans reisefølge konverserer med inuittene:

Aftenen tilbragtes dog gjerne med at pludre med eskimoerne og fortælle dem om de fjerne lande i syd, hvortil de i timevis kunde lytte med begjærlighed. Men naar vi spurgte dem, om de ikke vilde være med os nedover paa skibet, naar det engang kom og hentede os, saa svarede de alvorlig, at deres eget land af klipper og is vilde de aldrig i evighed forlade. Ofte sang og dansede de ogsaa foran os, det vil sige en mand eller kvinde gik frem paa gulvet efter tur og gjorde de mest afskyelige grimaser og fagter, idet den agerende herunder foredrog mere eller mindre improviserede viser af et meget mystisk og uforstaaeligt indhold, akkompagneret af de taktfaste slag paa en tromme af tarmskind (1895: 13-14).

Denne begivenheten foregår i mørketiden, og slike “eskimobesøg” forekom nærmest daglig i de mørke vintermånedene (1895: 14). Dermed virker ikke bare solas nærvær som en faktor for pastoralen, men også dens fravær, der de i årets mørke måneder oftere ble samlet under tak til samvær og samtale.

Både den estetiske britiske og den amerikanske dokumentariske varianten er dermed til stede i Astrups polarlitteratur. Som en avrunding av det pastorale kan man si at den røde tråden i Astrups naturskildringer dyrker harmonien i naturen, eller som Wærp selv skriver: “[...] det pastorale [har] mer å gjøre med å være i fred med stedet, oppleve samklang istedenfor konfrontasjon, anerkjennelse fremfor utfordring.” (2017: 160). Selv om sola har sin varmende, livgivende funksjon, oppleves og skildres den i langt større grad med en estetisk, enn en praktisk verdi, noe sitatene belyser. Det samme ser vi i bokas pastorale stemninger, som gjelder samværet mellom inuittene og de reisende besøkende. Både samværet og naturskildringene formidler en ro over tilværelsen, en arktisk-estetisk pastoral.

3.3 En nomadisk reisende

Astrup er forsket lite på, men en som har vektlagt Astrup i langt større grad enn Wærp, er litteraturviteren Jørgen Alnæs gjennom boka *I eventyret. Norske reiseskildringer fra Astrup til Aasheim* (2008). Han trekker mange sammenligninger mellom Astrup og Nansen, der særlig perspektivene rundt de to formene for reiser, *den nomadiske* og *den stedbundne*, er interessante. I sin diskusjon henter han denne inndelingen fra litteraturforskeren Syed Manzurul Islams *The Ethics of Travel. From Marco Polo to Kafka* (1996). Hvordan kan denne formen for inndeling benyttes til å sammenligne motiv og holdninger i polarekspedisjoner og polarberetningene til Astrup og Nansen?

Alnæs karakteriserer Astrup sine grønlandsreiser som nomadiske, ettersom hans beretning på den ene siden er preget av åpenhet overfor inuittene han reiser til, og på den andre siden en reise vekk fra kulturen han kommer fra (2008: 20-21). En stedbunden reisende har helt andre holdninger overfor de man møter, og karakteriseres som en med nedlatende motiver og eurosentrisk selvhevdelse. Islam skriver selv at en etisk og nomadisk reise er den eneste reiseformen som fortjener termen *reise* (1996: vii). Han begrunner dette med at denne formen for reise “[...] settles for a representational practice that scarcely registers an encounter with the other.” - som straks kan forbindes med erobring, oppdagelse og vitenskapelige mål, fremfor natur og møter med lokale folk (1996: viii). For nettopp slik er den stedbundne reisende en som reiser fra sted til sted, kun for å oppnå personlig anliggende,

og som dermed returnerer hjem, som den samme personen (1996: 209). Slik er man nemlig ikke til stede underveis på reisen, og kan derfor ikke kalles reisende, mener Islam. For Astrup er imidlertid “the other” inuittene, som han møter, lever sammen med, beundrer og tar lærdom av. Innledningsvis skriver Alnæs:

Astrup [...] vier verken planlegging eller vitenskapelige funn noen større oppmerksomhet. For Astrup er det viktigst å leve og bo i nærkontakt med naturen og langt fra ‘den civiliserte verdens larm og tummel’.¹ Astrup er en utbryter, ikke en koloniherre, han reiser ikke først og fremst for å kartlegge og undersøke de ukjente områdene, men for å søke seg bort fra sivilisasjonen. Dermed møter han landskapet og inuittene med helt spesielle forutsetninger, og dette resulterer i en unik reiseskildring (2008: 12).

Slik omtale av Astrup er en tendens i Alnæs’ refleksjoner. Han nærmest rendyrker Astrup for sin fordomsfrie søken etter natur, inuitter og et liv blant Nordpolens naboer. Selv om han kort nevner at Astrup er med på en kryssing av Nord-Grønland, blir hovedfokus rettet mot Astrup, som den nomadiske, tilstedeværende reisende. Astrups bok er likevel mer nyansert enn som så. Kryssingen av Nord-Grønland kan sees på, både med et oppdagende, vitenskapelig motiv, men også som et nomadisk, at kryssingen er en del av en større reise. Kartleggingen av Nord-Grønland var jo målet for ekspedisjonslederen Robert E. Peary, noe Astrup var klar over da han ivrig søkte seg med. Han skriver selv at ekspedisjonens mål er “bestemmelsen af det grønlandske fastlands udstrækning nordover” (1895: 180). Når ekspedisjonens medlemmer har kommet opp på innlandsisen, ønsker Peary å kun ta med seg ett medlem videre, og selv om alle ytret sitt ønske om å være med, valgte Peary Astrup som sin makker: “Saa udvalgte ha mig til sin ledsager, og dermed var, for mit vedkommende, det foreløbige maal naaet, som jeg havde sat mig allerede den dag, jeg i Philadelphia havde meldt mig som deltager i expeditionen.” (1895: 180-181). Altså er det opplagt at kryssingen av Nord-Grønland var et mål og en viktig del av motivasjonen for hans reise. Så kan det også argumenteres for at kryssingen kun var et delmål i et større mål om å utforske og leve på Grønland, særlig ettersom naturen under reisen fremstår av større betydning enn kartleggingen av Nord-Grønland. Jeg skal vise eksempler på Astrups glede over kryssingen på den ene siden, mot tilnærmingen til naturen han betrakter på denne reisen i det følgende underkapitlet, som fortsetter diskusjonen om Astrup som nomadisk reisende.

3.3.1 Med hundeslede og ski over Nord-Grønland

Selv om kartleggingen og kryssingen av nordre del av Grønland var en motivasjonsfaktor, ivaretar Astrup sin tilnærming til naturen også under denne reisen, særlig når kyst og fjell kommer til syne, her fra et dagboknotat underveis på reisen:

I baggrunden kan vi i den overordentlig klare luft gjennom dens munding, der med de høie lodrette fjelde paa siderne danner ligesom en mægtig port, se lige ut i Hall Basin, eller betydelig nordenfor den 81de breddegrad. Længer mod nord ser vi indlandsisen fremdeles strække sig saa langt, øiet kan række i midnatssolens matte straalere (1895: 183-184)

Et landskap som kommer til syne, er opplagt en gledelig mottakelse etter endeløse hvite snøvidder. Dette er imidlertid ingen sterk naturskildring, sammenlignet med de andre. Det er likevel ofte slik at hans dagboknotater stort sett er beskrivende, observerende og kronologisk skrevet. I disse kortere dagbokpassasjene klarer Astrup likevel å legge til korte, konsise betraktninger om omgivelsene. De langt fyldigere naturskildringene er ikke innbakt i dagboknotatene, men heller basert på disse, der de i ettertid har fått et mer utførlig og følelsesmessig preg i bokform. Vi skal imidlertid se unntak fra denne observasjonen senere.

Senere på reisen formidler Astrup stor fornøyelse over endelig å kunne sette sin fot på bar bakke og utforske nytt landskap på den andre siden av Grønland. Nok en gang forekommer en slik skildring av omgivelsene som innledning, her i kapitlet "Paa vandring mod nye kyster":

Det var omkring midnatstider, at vi naaede ned til morænen, der laa i en høide af næsten 4 000 fod over havet. Et par snespurve kvadrede os muntert en velkomsthilsen imøde, og mellem de store, runde stene, der overalt bedækkede grunden, hørte vi den indbydende lyd af rindende kildevand.

Og vi lod os ikke længe nøde. Forsigtig lagde vi os ned og stillede vor tørst af hjertens lyst. Aldrig havde livet forekommet os skjønnere (1895: 196).

Naturen og dyrelivet, og noe så enkelt som rennende vann, skildres som ytterst kjærkomment og appellerende i det strabasiose livet over innlandsisen. Astrup setter stor pris på de små detaljene i naturen og forteller at livet aldri har føltes bedre. I appendikset kan vi se et bilde av noe annet som møtte dem her.

Det hviler også en sørgmodighet over å måtte forlate det kyst- og klippelandskapet som har grepet Astrup siden ankomsten til Independencefjorden, som Peary døpte den til etter ankomsten på USAs nasjonaldag:

Og med tungt hjerte maatte vi vende til disse kyster, netop nu, da vi befandt os paa tærskelen til de hemmelighedsfulde egne, der udgjør jordklodens nordligste areal. Men en trøst havde vi

under vore vemodige betragtninger: Vore planer var gennemførte, vort maal naaet, og expeditionens langvarige bestræbelser kronede med succes! (1895: 211-212).

Naturen har en kraftig sensibel innvirkning på Astrup. Gleden over bragden det er å krysse Nord-Grønland overskygges imidlertid av den briljante, voldsomme naturen, som blir åpenbart for dem. Betydningen av å nå ekspedisjonens mål kommer, slik Astrup skriver, i andre rekke, og synliggjøres ved at målet får beskrivelsen som “trøst” for den mektigste gleden – naturen, som han sørgmodig må reise fra. Likevel er ikke dette nok til å forkaste Astrup som en reisende, også med vitenskapelige hensikter, som Alnæs nærmest fritar han for. Det blir nemlig samlet inn mineraler og gjort masse målinger og observasjoner underveis på denne turen, som er av vitenskapelig betydning. Peary er mannen som fremlegger de vitenskapelige resultatene, noe som er avklart på forhånd og er bundet av rettigheter, selv om Astrup forteller om vitenskapelige resultater i sine foredrag (Bloch-Nakkerud: 2011: 84). For Peary var det viktig å stå igjen som mannen bak disse resultatene, og dette blir ekstra tydelig når Peary avslår Astrups forespørsel om en mulig utgivelse av en egen bok om de vitenskapelige resultatene (Bloch-Nakkerud: 2011: 111).

Det er derfor ikke helt rett å si at Astrup ikke hadde noen interesse for det vitenskapelige og er en ren nomadisk reisende. Alnæs skriver: “Det er ingen heroisering å spore i teksten hans, ingen stolthet over å være halvveis i en rekordlang polarreise, bare en begeistring over å oppleve de enorme, urørte naturområdene.” (2007: 18). Alnæs påpeker feilaktig at stoltheten ikke er til stede, for det er innlysende at den er nettopp det. Å krysse Nord-Grønland er en enorm bragd, og Astrup legger ikke skjul på dette, som hans sitat ovenfor konstaterer, nemlig at ekspedisjonen er “[...] kronede med succes!” (1895: 212). Alnæs har likevel rett i at naturlandskapet trumfer den vitenskapelige suksessen og er “[...] det mest fascinerende med denne reisen.” (2008: 18). Dermed er betegnelsen nomadisk mer treffende overfor Astrups motiver, men å dele inn reisemotiver kun etter en nomadisk og stedbunden reisende gjør at man mister et større helhetsbilde, ettersom reisene gjerne er av flere ulike grunner. Islams perspektiver kan likevel øke refleksjonen rundt reisens mål og bakgrunn, men bør ikke brukes alene for å kategorisere reiser.

3.3.2 Naturens verdi hos Astrup og Nansen

En annen skillelinje Alnæs trekker frem er Astrups tiltrekning mot den fullstendig urørte naturen på østkysten av Nord-Grønland, og motsatt Nansens draging mot sivilisasjonen under hans skiekspedisjon over Grønland fem år tidligere, som skildres “[...] med motsatt fortegn.” (18). Nansen skriver i sin beretning fra Grønland-kryssingen, *Paa Ski over*

Grønland: “[...] ikke blev det nødvendigt at drive mandskabet frem, østkysten skulde neppe lokke en tilbage, mens forud laa vestkysten, dragende med alle civilisationens behageligheder. Der var intet valg, kun fremad, ordren vilde lyde: Døden eller Grønlands vestkyst.” (1890: 5).

Målet er åpenbart, nemlig kryssing av Grønland, helt til vestkysten. Lengselen er sivilisasjonen. Alnæs fortsetter å sette de to grønlandsfarerne opp mot hverandre, ved hjelp av Islams inndeling, og han mener at Nansen er et godt stykke bak Astrups tilnærming overfor inuittene og naturen: “Astrup er nomaden som ville bo i naturen, mens Nansen er den avstengte oppdageren på gjennomreise.” (2008: 43). Silje Solheim Karlsen tar et oppgjør med noen av Alnæs påstander om Nansen som motpol til Astrup i sin doktoravhandling: “Det er fullt mulig, og også sannsynlig, å karakterisere Astrup som en nomadisk reisende. Problemet er bare at dét ikke automatisk gjør Nansen til det motsatte.” (2011: 62). I tillegg kritiserer hun Alnæs, der han hevder at “[...] Nansens lærevillighet og beundring [overfor inuittene] begrenser seg nemlig til det håndfaste og praktiske.” (Alnæs, 2008: 42 & Karlsen, 2011: 62).

Karlsen svarer at denne kontrasteringen er feil og viser blant annet til Nansens *Eskimoliv* fra 1891, der han “[...] omtaler inuittenes moral og samfunnsordning på en positiv måte.” (2011: 62). Det har hun fullstendig rett i, og Nansens dypdykk i inuittenes samfunnsordning, moral og liv er delt opp i en rekke kapitler, som dekker inuittenes verden i langt større grad enn Astrup rekker i sin bok. Som Wærp viser til, utøver Nansen sterk sivilisasjonskritikk mot tidens europeisk-kapitalistiske interesser og dens ødeleggelser, og fremhever inuittene i den andre enden: “Desværre, eskimoerne har nok altfor meget ret, naar de mener, at europæerne er en uhæderlig, fordærvet rase, som burde komme til Grønland for at lære moral.” (Nansen, 1891: 288 & Wærp, 2017: 172). Utsagnet minner mer om en nomadisk holdning enn en stedbunden, men Nansens motiver er sammensatte, som vi ser ved at sivilisasjonen brukes som motivasjon for reisen over Grønland.

Selv om “civilisationens behageligheder” var Nansens drivkraft under skiferden over Grønland (1895: 5), utviklet han også en dyp respekt for inuittene. Når det kommer til Nansens naturskildringer, er det heller ikke noe å holde tilbake, ettersom han står for mangfoldige, strålende skildringer av naturen i sin litteratur, som da han og mannskapet så vestkysten for første gang under kryssingen av Grønland:

Da vi stak hovedet ud af teltet, saaes hele landet søndenfor Godthaabs-fjorden udbredt for os; det var et bergfuldt og ulændt land med mange høie nuter og toppe. Mindes du første gang, du som barn saa høifjeldet ligge blinkende med jøkler og fonner foran dig, mindes du, hvor den drog, hele denne ukjendte verden, ja da vil du ogsaa forstaa, hvordan vi følte synet af landet

her. Vi var som børn, der trængte sig noget op i halsen paa os, mens øinene fulgte dalene og forgjæves ledte efter et blink af havet. Det var et vakkert land, vildt og storslaet, just lig Norges vestkyst. Oppe i fjeldene laa nysneen strøet udover, men ned mellem dem skar sig mørke kløfter; i bunden af disse var fjordene, vi kunde ane dem, men saa dem ikke (1890: 514-515).

Naturen blir, som man ser, ypperlig mottatt, men Nansen gjør et fortellerteknisk grep ved å forsøke å appellere med den sentimentale følelsen av å speide utover et fjellandskap for første gang. Slik henvender han seg direkte mot lesernes egne opplevelser fra friluftslivet. Senere skriver han kort om hvordan naturen har virket inn på dem:

For sidste gang, før vi traf folk og luksus, nød vi nu disse vidunderlige kvelde; mens vi sad der paa berget under den stjerneklare himmel, følte vi det, som vi tog afsked med denne natur og dette liv, som vi havde levet os saa ind i og faaet saa kjær (Nansen, 1890: 558).

Selv om naturen griper om dem, ser vi også at Nansen ser frem til hva sivilisasjonen kan gi dem. Wærp skriver at Nansen, særlig i boka *Gjennem Sibirien* fra 1914, men også i flere av bøkene har en styrke og vitalitet i sine naturskildringer, og viser til evnen å skrive dokumentarisk, som hører til “nature writing” og det jeg tidligere omtalte som *det pastorale* (2017: 94). Det slår meg likevel at naturen har større betydning hos Astrup, og at naturen er hans største lengsel, veier nødvendigvis opp for det. Å nedvurdere Nansen er det likevel liten hensikt i, ettersom han viser dyktighet i mye av det han begir seg ut på.

Likevel synes jeg det er verdt å fremheve at Astrup tilbyr og skriver seg mot en sterkere livskraft overfor naturen. Målet og motivasjonen er i kraften av naturen og inuittene, fremfor å krysse og oppdage nye land. Naturen hos Nansen er lyrisk, levende og dokumentarisk skrevet, en betydelig likhet mellom han og Astrup, som også skriver naturlyrisk. Hos Astrup virker naturen likevel å ha en større verdi, der Nansens litteratur har eksempler hvor han lokkes vekk fra naturen og til sivilisasjonen. I tillegg er slede-ekspedisjonene til Astrup i større grad en del av en større reise - ikke reisen selv. Begge forfatterne har samtidig levert solide reiseskildringer, med hver sine styrker, og at Nansens *Paa Ski over Grønland* ble valgt inn i “Norsk litterær kanon” under Sigrid-Undset-dagene i 2007, taler sitt om verkets betydning (Wærp, 2017: 86).

Gjennom et langt liv på reise under stjernene og møter med naturfolk, må Nansen ha reflektert og fundert over meningen med tilværelsen, og han oppsummerer sine betraktninger under foredraget “Eventyr-lyst” mot slutten av sitt liv: “Jeg sier dere, frelsen vil ikke komme fra civilisasjonens jagende, larmende centrer. Den vil komme fra de ensomme steder. Historiens store reformatorer kom fra ødemarken.” (Bomann-Larsen, 1996: 21). Møtene med villmark og dets naturfolk har vært hans største livserfaring. Slik var det også for Astrup,

som lengtet tilbake til Grønland helt til det siste. Dermed kan vi se at Islams inndeling kan peke på noen viktige skillelinjer i reiselitteraturen, så lenge dette underbygges med andre perspektiver og koblinger til litteraturen som analyseres. I dette tilfellet kan vi se hvordan både en nomadisk og stedbunden tilnærming til reisen er synlig hos Nansen og Astrup, der det likevel er nyanser som skiller dem fra hverandre.

3.4 Polarlitteraturens mangfoldighet

I forskningen er det lang tradisjon på den polare litteraturen å undersøke hvordan de ulike polarforfatterne forholder seg til *sivilisasjonen*. Dette har vi sett hos Astrup og Nansen, men det er også synlig hos Roald Amundsen. Reiser de i sivilisasjonens tjeneste eller reiser de vekk fra den, og hvordan er egentlig naturen til stede hos de samtidige polarforfatterne?

Silje Solheim Karlsen tar også her et oppgjør med Alnæs, som “[...] synes å ha den forhåndsoppfatning at reiseskildringer skrevet av mennesker på flukt fra sivilisasjonen, er det beste; at reiseskildringer bør inneholde en form for systemkritikk.” (2011: 72). Alnæs fremhever ofte Astrup som et ideal på dette området, med Nansen som en motpol, der han ønsket å bli den første til å krysse Grønland (Karlsen, 2011: 72). Til slutt skriver Karlsen: “Astrup hadde dessuten neppe noen planer om å leve på Nord-Grønland.” (2011: 72). Hun har rett i at det virker noe fordomsfullt å kategorisere reiseskildringene etter hvorvidt forfatterne var utbrytere av sivilisasjonen eller sivilisasjonens fanebærere, ettersom reiseskildringene likevel kan ha sterk litterær kraft. Astrup var likevel en utbryter, noe som sannsynligvis også har påvirket hans reiseskildringer, ettersom inuittene og naturen på Grønland ble et personlig mål og etter hvert et hjem for han. Kanskje hadde ikke Astrup planer om å leve på Nord-Grønland, men han hadde tydelige planer om å leve der mer, som han skriver i ett av sine brev (Bloch-Nakkerud, 2011: 184). I 1895 ønsket nemlig skipsreder Henrik Johan Bull å lokke Astrup med på en ekspedisjon til Antarktis, men fikk tilsvaret: “...jeg har ikke den minste Attraa efter Berømmelse, og da Grønland for mig er blevet som et andet Hjem, saa bliver det den Vei, jeg sætter Kursen, hvis jeg atter drager ud paa Opdagelser” (Bloch-Nakkerud, 2011: 184).

En annen som ville oppdage og sette rekord i polarstrøkene var Roald Amundsen. Både han og Nansen var imidlertid svært inspirert av Astrups polarvirksomhet, og de tok i bruk Astrups kombinasjon av hundeslede og ski, som definerte videre polarferdsel (Bloch-Nakkerud, 2011: 101 & Huntford, 1996: 166 & 382). Tor Bomann-Larsen skriver i sin Amundsen-biografi: “Hadde han fått leve tyder mye på at Astrup ville ha overskygget Amundsen. Han var bare to år eldre, men forspranget var allerede betydelig.” (1998: 36).

Tiden viser i alle fall at Amundsen satte dype fotavtrykk i polarhistorien og trosset alle mulige hindre for å nå Sydpolen som førstemann i historien. Som Alnæs viser til, var Amundsen motivert av et enormt rekordfokus: “For mens Nansens mål var kartlegging av et ukjent område, var Amundsens mål å sette en rekord” (2008: 44). Han refererer til Amundsens beretning *Sydpolen* fra 1912, der han skriver: “Hadde vi først inddatt os paa denne rekordjagt, maatte vi for enhver pris være de første paa stedet. Alt maatte sættes ind derpaa.” (Alnæs, 2008: 44 & Amundsen, 1912: 147). Slik uttrykker Amundsen selv hva som var drivkraften, nemlig Sydpolen selv. Erobring var målet, og i doktoravhandlingen til Karlsen skriver hun i underkapitlet, “Ekspedisjoner som nasjonsbygging. Nasjonal diskurs”, om hvordan polarekspedisjoner var et mål og middel for nasjonal selvhevdelse: “Nansen, Amundsen og Sverdrup var menn som reiste ut med det norske flagg. I samtida var åpenbart Norges imperialistiske framstøt i arktiske strøk forbundet med nasjonale spørsmål.” (2011: 10). Framstøtet til Astrup var på den andre siden forbundet med et personlig spørsmål, men det kan ikke utelukkes at hans ekspedisjoner på Grønland også ble et virkemiddel for det nasjonale spørsmålet om frigjøring fram mot 1905. Boka hans viser tross alt en ung nordmann på reise til vakre og ugjestmilde polaregner.

Wærp sammenligner litteraturen mellom Nansen og Amundsen, og han skriver at: “Nansen er kjent for å skrive godt. Det samme er ikke tilfelle med Amundsen. Han mangler evne til å dramatisere seg selv, skriver en av biografene hans, Roland Huntford.” (2017: 98). På tross av dette blir Amundsens litteratur forsvart av Wærp, ettersom det å skrive om is og snø, evige vidder og om en tilværelse fastfrosset i isen inviterer til “narrative problemer” (2017: 100). En kan argumentere for at Nansens litteratur, særlig *Paa Ski over Grønland*, er langt mer attraktiv for sammenligning enn Amundsens litteratur, nettopp fordi hans sydpolberetning foregår i et annet geografisk område, der natur og mennesker ikke preger omgivelsene på samme måte. På den andre siden reiser Astrup på sin ekspedisjon over Nord-Grønland, der store deler av reisen foregår over vidden, med ensomt snølandskap og evig hvitfarge. De må riktignok forsere farlige bresprekker, som holder på å sluke både hunder og sleder, noe som gir dramatik til fortellingen, men også gjør at de styrer kursen lenger syd på returreisen.

Amundsens litteratur skiller seg særlig fra Astrup når det gjelder naturfokuset. I førstnevntes *Gjennom luften til 88° nord*, der han forsøkte å fly til Nordpolen fra Ny-Ålesund, er dette synlig. Ekspedisjonens to fly lander for å gjøre målinger, men de har landet for langt sør, og på grunn av skade, kan kun det ene flyet nå benyttes. Ved å få hele besetningen inn i ett fly klarer de likevel å berge seg og lander i havet ved Nordkapp på Nordaustlandet. Fra

isen beskriver Amundsen fortvilet at ekspedisjonens andre fly har landet utenfor deres rekkevidde (1925: 179). At han er omringet av “[...] is og atter is” hjelper heller ikke på humøret: “Og hvilken is! Ikke store - ikke engang mindre - flater med is, men hauger og lange skrugarer som stengte utsikten på alle bauger” (Amundsen, 1925: 179). Isen virker avskrekkende og noe demotiverende, samtidig som han begeistret betrakter omgivelsene, uten å gi videre innsikt i hvordan omgivelsene virker på han: “Det grøset nok uvilkarlig i oss der vi stod, samtidig som vi var betatt av sceneriets villhet og skjønnhet” (Amundsen, 1925: 179). Naturskildringene er tynne, og der de forekommer, fungerer de kun som ren informasjon og fyll i teksten: “Det var nordlig bris og, og ca -10°. [...] Ved middagstid klarnet det op, og solen skinnet til slut fra klar himmel.” (Amundsen, 1925: 183).

Ambisjonene til Amundsen er basert på rekorder og selvhevdelse, på reiser i polarstrøk med det norske flagget i hånda. Astrup vendte blikket først og fremst mot naturen og innover i mennesket. Slik representerer de to ulike strømninger i reiselitteraturen.

Til sammenligning skriver Wærp, i sin lesning av Otto Sverdrups *Nyt Land. Fire Aar i arktiske Egne* fra 1903, at boka utgjør “[...] 1035 sider med det samme om og om igjen: godt vær, dårlig vær, jakt, vedlikehold av skip og utstyr, litt om hundene, mye værobservasjoner og innsamling av materiale. Det rutinemessige livet skaper også et kjedelig narrativ.” (2017: 133). Wærp fremhever Sverdrups lakoniske tone, men skriver samtidig at boka er “[...] fremstilling uten litterære grep [...]” (2017: 133), dog uten å skrive særlig om naturen i boka. Selv om dette ikke akkurat er bokas motiv, finner vi glimtvis betraktninger om omgivelsene: “Saa tittede Solen frem over Toppene og sendte sine Straaler i Purpur og Guld dansende henover Fjord og Fjeld.” (Sverdrup, 1903: 176). I tillegg finner vi korte naturskildringer i rørende allegorisk stil, igjen med sola i sentrum, som vi har sett hos Astrup:

Lidt efter hvert blev Lysningen af Dag sterkere, og ved Midten af Februar faldt den første Rødme af Sol over Fjeldene rundt omkring. Det var som at drikke Liv med Øinene. Og det var som at blive tyve Aar yngre, da de første klare Straaler gyldede Lierne, og Solen for første Gang stod straalende over Fjeldkammen. [...] De samme Straaler, som nu skinnede paa os, skinnede paa dem derhjemme. Der gik ligesom en Funketelegraf mellem dem og os (Sverdrup, 1925: 104).

At solas framkomst for Sverdrup er som å drikke liv med øynene, sier mye om dens betydning for Sverdrup. Solas innflytelse i polaregnene kan ikke fremheves nok, og Sverdrup formidler denne verdien på ypperste vis i sitatet. Sola gir livskraft til polarlivet. Wærp skriver likevel at han savner intensitet og kreativitet hos Sverdrup, noe som ikke er å bestride (2017: 139). Likevel forbigår Wærp naturen i sin gjennomgang av Sverdrup, selv om han nevner “naturbeskrivelser”, som ett av fem attraksjonspunkter for polarlitteratur, som interessant

lesning, i sitt kapittel om Sverdrup. Silje Solheim Karlsen er i samme kategori, der hun i sin doktoravhandling skriver at det i Sverdrups litteratur er “[...] lite som minner om subtile naturopplevelser og lyrisk prosa i skildringene av omgivelsene.” (2011: 146). Kanskje er det lite, men det lille som skrives, er ubestridelig til stede. Naturen står ikke fremst i Sverdrups beretninger, men dens tilstedeværelse i de mindre passasjene er velskrevne og fortjener oppmerksomhet når hans litteratur leses og drøftes.

Karlsens analyse av Hjalmar Johansen er imidlertid interessant, særlig på bakgrunn av hvordan hun sammenligner hans og Nansens prosa:

Nansen understreker offeret ved å være polarfarer, lidelsene og lengselen. Han skriver alterert om kamp, om å måle krefter med omgivelsene, om å vinne. Johansen skaper en trygg hjemlighet rundt ekspedisjonen. Hans bok dreier seg om friheten i isen, om tilfredsheten i de daglige rutinene og om samværet med de andre. Under sledeekspedisjonen framstår han som rolig, sterk og optimistisk. Johansen er skapt for dette livet, noe som understrekes ytterligere ved at hele beretningen avsluttes med et vemod over at det hele er over [...]” (2011: 163).

Videre peker hun på Nansens glede over ekspedisjonens slutt, der Johansen skuer tilbake “[...] med et blikk på isen.” (Karlsen: 163). Dette minner om Astrups lengsel etter Grønland som sitt andre hjem - der naturen lå urørt foran hans føtter. Det var der han kunne utfolde seg.

Ut ifra Karlsens betraktninger peker sammenligningen av Nansen og Johansen mot ulike sider av polartradisjonen, med tanke på motivene for deres reiser og tilhørighet til destinasjonene. På den ene siden har du polarfarerne som lengter til sivilisasjonen, og på den andre siden de som lengter tilbake til villmarken og isødet. Det er ikke slik at man enten er det ene eller andre, men gjennom litteraturen kan man peke på noen nyanser som skiller seg ut, noe Karlsen har gjort her. Hun peker også på Sverdrups evne til å skildre underholdende, noe vi skal se at også Astrup gjør under sin reise i sneørkenen. Det er likevel tydelig at forskningen ikke er presis nok når det gjelder naturen i polarlitteraturen, som eksemplene om Sverdrup viser. Selv om naturen er mindre til stede hos han enn hos Nansen og Astrup, kan det ikke skrives at den er fraværende når den absolutt er påviselig.

Naturen er synlig på ulike måter i polarlitteraturen. Enkelte steder har den en ren dokumentarisk form, som hos Amundsen, der den i motsatt ende har større tyngde hos Sverdrup, og mer sentral hos Nansen og Astrup. Naturens rolle har også mye å gjøre med hengivenheten og fremskrivingen av livet i polarstrøkene, der naturen betegner noe ektefølt og naturlig, med sivilisasjonen i andre enden, som diskuteres i store deler av polarlitteraturen. Dette kan også kobles til den følelsesmessige tilknytningen polarfarerne har til de polare områdene, slik vi ser at Astrup og Johansen forlater snølandskap og natur i sørgedrakt.

3.5 En mental returreise over den hvite iskappe

Under returreisen over Nord-Grønlands iskappe ser vi Astrups evne til å vende vanskelige og ensformige stunder om til humoristiske poenger, men også hvordan de ensformige omgivelsene på innlandsisen preger hans psykiske tilstand. Hvordan er samspillet mellom naturomgivelsenes mentale påkjenning og naturen i sin livgivende form? Astrup viser i første omgang hvordan han omstiller ensformigheten til en morsomhet:

Marschen før midnat var kjedelig nok, men efterpaa blev den sandelig ikke bedre. Tale sammen kunde der ikke være tanke paa, dertil var afstanden mellem os for stor. Vi maatte nøie os med at tænke og udvikle os snart til rene filosofer. Alle spørgsmaal, der havde været brændende inden menneskeheden før vor avreise fra civilisationen, blev omhyggelig veiede og om mulig straks afgjorte (1895: 219-220).

Etterpå, i samme tekstpassasje, skriver han om en tankevirksomhet som nærmest går amok, der minner trekkes frem klare som lyset, og særlig jenter han har følt seg tiltrukket av siden syvårsalderen “[...] fik danse alfedanse foran en paa sneen.” (Astrup, 1895: 220). Straks får han seg derimot en mental knekk:

Men tilslut sagde hjernen pas. Den nægtede at præstere nye tanker, materialerne var opbrugte. [...] Men saa tilsidst var det, at tomhedens trykkende mare for alvor begyndte at sænke sig ned over os. Især blev hjemturens dræbende ensformighed os en næsten uudholdelig pine. Thi paa veien nordover var vi med hver dag komne længere ind over nye og ukjendte trakter, og forventningen om, hvad fremtiden vilde bringe, og spændingen om, hvad fremtiden vilde bringe, og spændingen om, hvor vi tilsidst kunde ende, stimulerede os saa stærkt, at vi ganske glemte reisesens besværligheder. Nu derimod var det en anden sag. Vi vidste kun, at veien hjem var lang og gik over en kold og livløs slette, hvor vi i ugevis maatte anstrenge os til det yderste for at komme velbeholdne over (Astrup, 1895: 220).

Sitatene er fra noen sammenhengende og interessante sider, der Astrup først redegjør for daglige oppgaver, før han fremhever tankestrømmen og hvilken enorm mental påkjenning det er å ferdes over innlandsisen. Deretter fører han fokuset over på de positive sidene av tilværelsen på innlandsisen, hvor sola igjen er skildringens kjernepunkt, samtidig som Astrup tenker tilbake på kystlandskapet i øst. Som tidligere fører han an med et lyrisk preg, en metode Astrup bruker for å få en melodisk undertone i naturskildringene, en metode som tilfører vitalitet og kvalitet til teksten:

Det hele var en uendelig ensformig og lang dag, hvor under solen langsomt og uafsladelig vandrede rundt paa himmelen, kun af og til skjult af fantastisk formede skyer, der gjennem de blaa snebriller fik et forunderligt tungt og dystert udseende.

Det indtryk, indlandsisen paa en smuk solskinsdag gjør paa beskueren, er storslagent og imponerende. Dette af kun to hovedfarver sammensatte billede, nemlig den uendelige hvide sneflade og ovenover den dybe blaa himmelhvælving, er noget saa uvant og simpelt og dog saa straalende skjönt, at man vanskelig senere i livet kan glemme det. Men i længden virker det naturligvis trættende ved sin fuldstændige mangel paa liv, og jeg husker endnu,

med hvilket usigeligt velbehag jeg efter fremkomsten til østkysten lod øinene glide henover de mørke og vildt udseende fjeldrækker, der i det øieblik forekom mig som smilende landskaber (1895: 220-221).

Grønlandsfareren ser den større gleden i sola, kilden til energi og motivasjon, slik vi også har sett Sverdrup gjøre. Når tilværelsen blir monoton og tung, trekker Astrup så frem opplevelsene på østkysten, som gjorde et voldsomt inntrykk. Slik er han romantisk tilbakeskuende, noe som gir en byggende effekt på hans person - en nødvendighet for å drive han tilbake mot vestkysten. Naturen og minnene om ville landskap virker helbredende på hans mentale sinnstilstand. Likevel er det begrenset hvor lenge de naturromantiske minnene kan overskygge den beinharde tilværelsen:

Det er, som vi befinner os i et uendeligt graahvidt rum. Ingen gjenstand findes, paa hvilken man kan lade det trætte øie hvile, ingen skygger, ingen synlig kilde til det stærke lysskjær. Kun de mørke ski, der lydløst, en for en, glider frem over et fast, men dog for øiet skuffende bundløst felt, aftegner sig skapt mod dette blændede intet. Det uvante gjøglespil virker udmattende paa vore nerver (Astrup, 1895: 227).

Forfatteren legger ikke skjul på hvor tyngende det er leve i en slik ensformig boble, der ingenting forandrer seg og alle lyder alltid er de samme. Det er rett og slett tærende på sjelelivet. Etter 90 dager og 2000 km på Grønlands innlandsis, legger ikke Astrup skjul på hvor berikende det er å nå frem til enden av verdens største isbre: “Uvilkaarlig standsede vi og blev et øieblik staaende i stum beundring. Jeg tror, en taare listede sig frem i hvert øie, der vi stod og stirrede fremfor os. Thi fagrere syn havde vi aldrig set.” (1895: 232). Like før har Astrup kort redegjort for han og Pearys observasjoner og antakelser om Nord-Grønlands utstrekning. Deretter skriver han om sitt rørende gjensyn med vestkysten, som vist over, før polarforfatteren fremlegger en levende naturskildring, som oppsummerer lengselen etter naturen og hans kjærlighet for landskapet:

Grøn og blank laa fjorden i den tidlige sommermorgen, og paa dens mørke flade svømmede de skinnende isfjelde lig vældige svaner. Rundt om det hele stod de lodrette fjeldvægge, med de mange kularte striber og brogede farver, speilende sig vidunderlig klart i det mørke vand. Og inde i en af fjordens lune hjørner laa et lidet tremastet skib tilankers med dampen oppe, medens fra dets skorsten røgen hævede sig tæt og mørk, dannede kunstige skyer i den stille luft. Nu og da naede en forbifarende alkefloks livlige snadrende skrig op til os paa klippeskrænten, hvor vi stod. Længere nede hoppede to snehvide harer muntert frem mellem stenene i et brusende bækkeleie. - Fra en kold og uddøet ørken var vi komne tilbage til en verden fuld af liv og skjønhed (Astrup, 1895: 232-233).

Kontrasten til livet på innlandsisen er sterk. Skildringen retter seg like mye mot det ytre, som Astrups indre og hvilken verdi det enkle og naturlige på Grønland har hos han. Det sier mye

om han som person, at gjensynet med naturen og dyrelivet veier så tungt for Astrup, der han på den andre siden skrives såpass lite om polarbragden på 2000 km over verdens største isbre. Astrup skriver hva de har observert og antatt, men nevner knapt hvilken personlig triumf det var for han. I tillegg er denne tekstpassasjen enda et gjensyn med - og et fremragende eksempel på - det arktisk pastorale i boka. Det enkle fredfulle og naturskjønne er av aller størst verdi. Selv om Astrup ikke legger skjul på den mentale påkjennelsen han opplevde underveis, men heller skildrer vanskelighetene, fremstår det endelige gjensynet med kystens landskaper som det skjønneste på jord. Det mentale og den estetiske naturen blir dermed to fremstående eksempler på de arktiske prøvelsene man utsettes for, men også belønningen det grønlandske Arktis og dets natur gir tilbake når man holder ut påkjenningene. Dette er temaer som Astrup tematiserer, med det klare budskapet om aldri å gi opp.

3.6 Naturen utenom sledeekspedisjonene

Naturskildringene foregår ikke bare under reisekapitlene, men vi finner de også i kapitler tilegnet studier av inuittene, som i “Eskimoernes levevis, skikke, karakter, moral og sociale forhold.” (Astrup, 1895: 235). Hvordan er naturen representert utenom de større ekspedisjonene bak sleden?

I kapitlet beskriver Astrup primært deres husliv, renslighet, ekteskap og andre “sociale forhold” (1895: 235) og sammenligner med egne erfaringer. Han er ikke alltid imponert, særlig når det kommer til inuittenes mathygiene: “Saaledes er baade stengryden, de flade kar og drikkekoppe samt brixen, hvorpaa madvarerne ligger, bedækkede af et tykt lag af smuds, spæk og gammelt blod, der ved sin temmelig modbydelige stank i førstningen kan betage en hvid mand appetiten.” (Astrup, 1895: 239). I stedet for videre å kritisere deres metoder, viser han heller sin forståelse, og at man etter lange dager på tur og jakt “[...] med glæde og tak vilde spise af de elskværdige eskimoeres simple retter og drikke af deres spæksmurte kar.” (Astrup, 1895: 239). Sitt humoristiske språk har han heller ikke lagt fra seg, der han utforsker deres spisevaner: “Kjødet koger de som regel, men spiser det ogsaa jevnligt raat, især i frossen tilstand. Som en delikatesse regnes det, naar det er riktigt bedærvet, i hvilken tilstand det minder meget om ældre gammelost.” (Astrup, 1895: 239-240). Ved å ha sans for det komiske, der opplevelsene virker absurde, krydrer han heller språket, som gjør beretningen rikere.

Det virkelig berikende er likevel i naturskildringene, som midt inne i kapitlet kommer fortløpende, før Astrup i detalj fortsetter å beskrive det kapitteoverskriften tilsier kapitlet handler om. Astrup retter nå fokuset mot himmelen og landskapet som omkranser dem. Han

forteller at i månedene desember og januar er det så mørkt at alle lengre reiser kun foregår når månen er oppe (Astrup, 1895: 247). Deretter forteller Astrup fra en av sine reiser, ledsaget av en inuitt, og markerer at dette er utdrag fra egen dagbok:

Man vil neppe kunne tenke sig noget mere uddøet og forladt end det landskab, vi saa. Det var som vi ikke længere befandt os paa vor egen planet, men pludselig var bleven hensat til overfladen af en mystisk og fremmed klode i verdensrummet, saa usigeligt øde og saa usigeligt langt fjernede fra alt menneskeligt syntes vore omgivelser at være (1895: 248).

Ensomt er landskapet beskrevet i Astrups dagbok, men like fullt er det en fascinert forfatter, som trekker ordene ut av omgivelsene han betrakter. Han vet ikke riktig hvordan å beskrive naturen, og han sammenligner det med sine forestillinger om planetlandskap i verdensrommet. Av den grunn får naturen en opphøyd og mytologisk posisjon, som tiltrekker Astrup. Videre fortsetter han å skrive skildrende om det avsjelede landskapet, som han likevel, i fremstillingen av den, evner å gi sjel:

Dødens stilhed rugede over egnen. Kun nu og da naaede mægtige suk fra de mørke fjeldvægge nærved os ud til vore øren. Det var isstykker, der leirede sig paa klippepynter og afsatser under tidevandets fald. Den hvide, ofte ujevne flade omkring os, spøgelsesagtig belyst af den blege, tause maane, mindede om en kirkegaard ved vintertider; thi de talløse isblokke havde en uhyggelig lighed med sneklædte gravstene og vældige monumenter.

Langs de lodrette, kjæmpehøie kyster nær ved os i nord, hvor isfladen stødte op til det faste land, saaes et baand som af skinnende sølv, frembragt ved klippernes overisning efter høivande. Men langt mod syd strakte sig den mørke stribe af en fjern kyst, paa hvis fjeldplateauer troned de luftige kupler af evig sne og is, fortonede sig indover til landets indre som en hvid, svagt rullende havflade. Og over denne fjerne kyst flagrede det hemmelighetsfulde nordlys, snart flammende i rødt, snart skinnende i alle regnbuens farver (Astrup, 1895: 248-249).

Når Astrup formulerer slike skildringer, som er hentet direkte fra hans dagbok, virker det i enda større grad enn andre naturskildringer, ektefølt og nært, fordi de følelsene som oppstår hos Astrup når han betrakter naturen, blir heller presist ivaretatt når det skrives ned så tett opp til hendelsene. Det etablerer også en nærhet mellom leser og det natursceneriet vi blir fortalt, og nettopp slik oppnår Astrup autentisitet.

Astrup forsøker ikke å skape frykt for polarstrøkenes ugjestmildhet, men ønsker å fremheve dets rene skjønnhet. For Astrup er det nemlig skjønnhet i både livløs og livskraftig natur, selv om han åpenbart foretrekker sistnevnte. Selv om han tilegner kapitlene sine etter bestemte formål og tema, krydrer han alltid teksten med naturskildringer, noe som gir naturen et hovedfokus gjennom boka. Dermed er naturen alltid til stede.

3.7 Sublime emosjoner på reise mot Melvillebukta

Under Astrups andre opphold på Grønland, våren 1894, foretar han en sledereise sammen med “[...] en dygtig infødt jæger som ledsager, og en saadan fandt jeg i vor ven Kolotengva.” (1895: 289). Den opprinnelige planen var riktignok å delta på en ny ekspedisjon over innlandsisen. På grunn av sykdom forårsaket av “vor ikke meget tidsmæssige pemmican”, hadde Astrup likevel reist tilbake til vinterkvarteret, mens Peary ledet ekspedisjonen videre (1895: 30). Pearys ekspedisjon ble senere avbrutt på grunn av voldsomt lave temperaturer og dårlig vær (Astrup, 1895: 32). Nordmannen kom seg riktignok i god nok form til å foreta en lenge ønsket sledereise mot Melvillebukta, lenger sør langs kysten. Underveis reiser de innom og overnatter hos inuittfamilier, men sentralt i beretningen står også de mektige landskapene de beskuer underveis. Han kommer også her med rene naturskildringer av passerende daler, breer og “snemarker” (Astrup, 1895: 296), men kan naturskildringene betraktes som sublime? Like etter en skildring av naturen forsøker Astrup å forklare den emosjonelle dikotomien som rår i tilværelsen:

Hvilket betagende indtryk det uvilkaarlig gjorde paa en, der gik med en kun daarlig døvet hjemve i sit hjerte. Minderne om det fjerne havomkransede fædreland traadte altfor stærkt frem og satte sindet i en drømmende melankolsk, men forresten i disse egne afgjort forkastelig stemning (Astrup, 1895: 296).

Naturens storslagenhet og savnet hjemmefra setter Astrup i en emosjonell konflikt, der han til slutt kritiserer seg selv for sin hjemlengsel når han står midt i et arktisk paradisi. Følelsene kommer fra flere fronter og setter sinnet i bevegelse, som fremkaller denne “drømmende melankolsk[e]” stemningen i han. Dette er det eneste tilfellet der sterke følelser av tilstedeværelse og hjemlengsel skildres samtidig. På den måten får hans emosjoner en sublim karakter, etter begrepets tidlige betydning: “In the first half of the eighteenth century, the sublime meant a rush of noble emotion [...]”, mens det senere, gjennom Edmund Burke, utviklet seg mer mot en blanding av voldsom emosjonell frykt og skjønnhet (Karlsen, 2011: 26 & Spufford, 2010: 26-27).

Astrup beskriver nettopp det som hos han er en “rush of noble emotion” (Spufford, 2010: 26), selv beskrevet som en opplevelse som “satte sindet i en drømmende melankolsk [...] stemning.” (Astrup, 1895: 296). Naturligvis kan noen av hans naturskildringer trekkes frem, der han gjør naturlyriske vendinger i tekstpassasjene sine, som noe i retning det

romantisk²-arktiske sublime³, som setter søkelys på det vakre fremfor det farlige. Likevel bør det, i Astrups henseende, særlig trekkes frem måten han vender fokuset innover i seg selv, slik vi har sett han gjøre tidligere, men som særlig forekommer i det lange sitatet ovenfor. Spufford eksemplifiserer på denne måten: “When one saw a river in flood, its size and might provoked ideas in mind, and also reminded the soul of its own greatness, its own turbulent existence. Naturally, a sublime sight made one look inwards, as well as outwards.” (2010: 28). Når naturens overveldende omgivelser griper om ens sinn og sjel og setter i gang massive tanke- og følelsesmessige bevegelser, da snakker vi om en form for sublim opplevelse, som i dette står seg enda sterkere hos Astrup, enn noen gang tidligere i boka. Astrup vender sinnet utover mot naturen, men like mye innover i seg selv, som setter han i bevegelse.

Selv om Astrup nå har gitt et større innblikk i sin fascinasjon for den grønlandske naturen på den ene siden og “minderne om det fjerne havomkransede fædreland” (1895: 296) på den andre siden, vedvarer de sedvanlige naturskildringene også utover mot slutten av boka. Reisefølget, som nå ble noe utvidet med én lokal inuitt etter hans eget ønske, kommer over en uvanlig formet og “ca. 1000 fod høi ø i terrasseform” (Astrup, 1895: 296). Landskap og natur, som avviker fra normalen på sine ulike måter, blir ofte gjenstand for egne tekstpassasjer hos Astrup, også her:

De af væde og frost gjennem aartusender løssprængte klippestykker har ophobet sig i en saadan mængde og med en saadan regelmæssighed rundt den hele ø, at den hæver sig over de flade ismarker som en mørk, umaadelig kegle, hvoraf kun i midten de lodrette sider af den solide klippe rager frem (1895: 297).

Astrup beskuer øya, mens han lar seg fascinere av hvordan den er skapt gjennom flere millennier. Slik får han en følelse av å speide tilbake i fortiden, samtidig som han betrakter de synlige sporene i nåtiden. Noen skildringer er rene observasjoner og notater, som glir inn i den hverdagslige informasjonen vi blir fortalt under ekspedisjoner. En slik tekstpassasje kan

² Silje Solheim Karlsen viser i sin doktoravhandling til den amerikanske polarhistorikeren Beau Riffenburgh som hevder “[...] at det romantiske sublime forsvinner fra forestillingene om Arktis etter 1850-tallet.” (2011: 27)

³ I boka *Reiser og ekspedisjoner i det litterære Arktis* viser Johan Schimanski og Ulrike Spring til litteraturforskeren Chauncey C. Loomis’ begrep *det arktiske sublime*, der opplevelser i Arktis er forbundet med redsel og fare, fremfor det opphavelige begrepet *det sublime*, med naturen som estetisk nytelse (2011: 75-76). De viser likevel til at det sublime også kan ha fellestrekk med romantiske forhold og fantasier (2011: 83). I tillegg skriver Henning Howlid i sin reviderte doktoravhandling *Diktet Natur. Natur og landskap hos Andreas Munch, Vilhelm Krag og Hans Børli* om det sublime i natur og landskap: “Det moderne landskapsbegrepet impliserer nemlig at naturen er fritatt for ethvert nyttesynspunkt. Landskapet betegner nå *estetisk nærværende natur*. Det som før var unyttig, og derfor ofte upåaktet eller betraktet som fiendtlig, som ørkener, isbreer, store fossefall, fjelltopper og avgrunner, blir til det store, opphøyde og sublime - til *landskap*.” (1997: 14).

være: “Efter en nats velgjørende hvile i den lille hytte fortsatte vi den følgende morgen kl. 8. reisen i stille, men noget disigt veir. Ved middagstider kunde landet utydelig sees i nordøst, men om eftermiddagen var alt igjen skjult i en tæt, ugjennemtrængelig taage.” (Astrup, 1895: 305). Informasjon som dette er rett og slett selve progresjonen i boka, det som driver fortellingen fremover, slik at leserne vet hvor vi er i handlingen. Disse er av dokumentarisk form. Naturskildringene er på den andre siden pauser i progresjonen og tar for seg øyeblikksbilder- og beskrivelser, som sier noe om omgivelsene og følelsene til forfatteren. Astrup kommer deretter med en naturnær skildring, senere samme dag:

Men omkring middagstider, netop som alt saa mest haabløst og trist ud, løftede pludselig taagen sig som et mægtigt forhæng og afslørede derved et i sandhed storslagent og imponerende sceneri: Høie, mørke kystfjelde, gigantiske isbræer og luftige, blaalige snetinder, alt betagende belyst af middagssolens spillende straaleglans, laa spredt udover den snehvide flade, i vild uorden, tilsammen dannede det dragende billede af en forhen useet og ubekjendt kyst (1895: 206).

Naturens plutselige innfall, der sola kontrasterer landskapet, er begivenheter som tilfredsstillter Astrup og gir han en følelse av tilhørighet til naturen. Naturpassasjen er ett av mange eksempler på Astrups tilstedeværelse, der han stopper opp og øyefarer været og landskapets samspill.

Mot slutten av kapitlet og boka skriver han kort om sledereisens mulige betydning for kommende forskere og interesserte. Sammen med sin inuittvenn Kolotengva, har han nemlig kartlagt Melvillebukta og legger ved aktuelle landskapsskisser i bokas avsluttende sider.

Astrup skriver:

Vor lille reise var saaledes tilende, og var end dens geografiske betydning, saa kan den dog muligens tjene til at vise vor tids glacialforskere veien til et af de gunstigste steder paa jordens overflade for nøiagtige studier af kjempebræerne, deres bevægelses love og de mange øvrige fænomener, der ledsager dem (1895: 319).

Han anser altså arbeidet sitt som et slags mellomledd til senere forskning, der Astrups egne observasjoner og tegninger kan tjene til et større formål. Dermed kan vi se en forskerspire gro i Astrup, som utvikler en sterk fascinasjon for breen som naturfenomen, så vel som dens bevegelser og fysiske lover. Dette bekreftes gjennom brevmaterialet som biografen Tom Bloch-Nakkerud har brakt frem i lyset. Astrup hadde nemlig sendt en søknad om stipend som forklarer dette: “Eivind oppgir formålet med stipendiet til ‘et aars ophold i Tyskland forat foretage theoretiske studier i glaciologi’.” (Bloch-Nakkerud, 2011: 184) Astrup ønsket nemlig “[...] ‘at udarbejde en afhandling om de nordligere dele af den Grønlandske

indlandsis og deres afløbssystem, hvilken afhandling derefter vilde blive forelagt til bedømmelse i videnskabelige kredse’.” (Bloch-Nakkerud, 2011: 184).

Astrups tiltrekning mot Grønland var altså basert både på det naturnære og folkelige, men óg på det glasiologiske området. Det er ikke få ganger Astrup har skildret breene i boka, og skal vi tro brevene i tillegg, så han for seg å bruke det neste kapitlet av sitt liv i breforskningens tjeneste, langt der nord blant øde snøvidder og gigantiske brekomplekser.

Likevel utvikler Astrup et forhold til natur som går utover dens skjønnhet, og han retter det mot sitt indre, der han benytter lyriske passasjer for å beskrive naturscenerier, men også et indre natursceneri, som berører og beveger hans sjeleliv – en sublim og litterær kvalitet.

4. Menneske og natur i ett med tiden

Denne oppgaven innledet jeg med å se på hvordan forskningen på naturfremstillingen i norsk polarlitteratur har tydelige hull. Slik kom jeg fram til oppgavens problemstilling. I kapittel 2 gikk jeg gjennom forskningen som skriver om Astrup, men også om reise- og polarlitteratur. Dette gjorde jeg for å kartlegge forskningen og dens mangler, samt for å bygge opp et verktøy for analysen. Her gikk jeg også gjennom bokas resepsjon, får å skape en oversikt over dens mottakelse i avisene og hva anmelderne rettet søkelyset på. I kapittel 3 brukte jeg den kartlagte forskningen for å belyse hvordan naturfremstillingen er i boka til Astrup. Gjennom sammenligninger med samtidig polarlitteratur, kunne jeg påvise hvilke kvaliteter *Blandt Nordpolens Naboer* har, som de andre ikke har. Dermed utforsket jeg et felt som er lite dekket i tidligere forskning.

Samlet sett har undersøkelsen vist at *Blandt Nordpolens Naboer* utviser et emosjonelt bånd mellom menneske og natur. Selv om dette er et tema som også opptrer i annen polarlitteratur, står samklangen mellom menneske og natur fremst i denne beretningen. Tendenser som er tydelige i samtidig polarlitteratur, problematiseres ytterligere i boka til Astrup, der lengsel og motiv henger sterkt sammen med forholdet natur og menneske. Astrup søker seg bevisst vekk fra den industrialiserte verden, mot en opprinnelig og autentisk livsform, som han mener å finne Nord-Grønland. Han deltar i større ekspedisjoner med definerte mål, men likevel er ekspedisjonene en del av en større reise, indre så vel som ytre. Ekspedisjonenes mål er satt av Peary, men for Astrup utgjør de kun delmål, som bygger opp om en større målsetning – å være underveis på en større reise.

Oppgaven har lagt vekt på Astrups naturopplevelser, som samlet sett styrker dette perspektivet, der han skildrer øyeblikksbilder av natur og landskap i et lyrisk format. Naturen fremstår i mindre grad som et verktøy for et større formål, men er heller et mål og motiv i seg selv. Han formidler følelsen av å være en del av landskapet, å være liten i det store ytre, og hvordan det innvirker på hans indre.

Naturen er vakker og storslått, men også ensformig og ubarmhjertig. Den setter Astrup på store prøvelser, men samtidig gjengjeldes lidelsene med storslåtte naturscenerier. Han evner å skrive hvordan naturen griper tak i hans eksistens, former den og endrer den, slik at emosjonene trumfer forsøket på å formidle det. Slik får naturen en opphøyd funksjon i boka, der den beveger hans sinne og tilfører Astrup en større mening med tilværelsen.

Astrup etablerer en nærhet mellom leser, verket og forfatteren, nettopp slik han tar pause i fortellingen for å formidle naturen i detaljrike skildringer, og særlig skildringene

hentet fra dagboka, gjør at det hele fremstår autentisk. Han formidler en naturverdi, som i motsetning til de andre polarforfatterne, står fullstendig i sentrum og gir boka en særegen holdning overfor omgivelsene. Boka kan leses som en oppfordring til å stoppe opp, føle på og ta kontroll over eksistensen, den utfordrer rett og slett leseren ved å si: Når opplevde du sist at du var i ett med tiden?

Litteratur

- Aftenposten. (1895a, 8. april). Blandt Nordpolens naboer af Eivind Astrup.
Aftenposten. (1895b, 20. desember). Litteratur
Alnæs, Jørgen. (2008). *I eventyret. Norske reiseskildringer fra Astrup til Aasheim*. Oslo: Cappelen
- Alpers, Paul. (1996). *What is pastoral?* Chicago: University of Chicago Press
Amundsen, Roald. (1912). *Sydpolen*. Kristiania: Jacob Dybwads Forlag
Amundsen, Roald. (1925). *Gjennem luften til 88° nord*. Oslo: Gyldendal
Astrup, Eivind. (1895). *Blandt Nordpolens Naboer*. Kristiania: H. Aschehoug & Co.s Forlag
- Astrup, Eivind. (2004). *Blant Nordpolens naboer*. Oslo: Kagge
Bergens Aftenblad og Bergens Adressecontoirs Efterretninger. (1895, 17. desember).
Fra Anmelderens Julebord.
Bloch-Nakkerud, Tom. (2011). *Polarforskeren Eivind Astrup. En pioner blant Nordpolens naboer*. Oslo: Bastion Forlag
- Bomann-Larsen, Tor. (1996). *Den evige sne. En skihistorie om Norge*. Oslo: Cappelen
Bomann-Larsen, Tor. (1998). *Roald Amundsen. En biografi*. Oslo: Cappelen
Dagbladet. (1895a, 8. april). Blandt Nordpolens naboer af Eivind Astrup.
Dagbladet. (1895b, 3. november). Bøger og Tidsskrifter.
Den 17de Mai: Norsk folkeblad. (1895, 24. desember). Bøker.
Huntford, Roland. (1996). *Fridtjof Nansen: mennesket bak myten* (J. Christensen, overs.). Oslo: H. Aschehoug & Co.s Forlag
Islam, Syed Manzurul. (1996). *The Ethics of Travel. From Marco Polo to Kafka*. Manchester & New York: Manchester University Press
- Jølle, Harald Dag. (2004). Nordpolens naboer. I Drivenes, Einar-Arne og Jølle, Harald Dag (Red.), *Norsk Polarhistorie 2. Vitenskapene* (s. 259-327). Oslo: Gyldendal
Karlsen, Silje Solheim. (2011). *Triumf, lojalitet, avstand. Fridtjof Nansens Fram-ekspedisjon (1893-1896) – og bøker i dens kjølvann*. (Doktoravhandling, UiT). Hentet fra: <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/3796/thesis.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Morgenbladet. (1895a, 8. april). Blandt Nordpolens naboer af Eivind Astrup.
Morgenbladet. (1895b, 21. Desember). Blandt Nordpolens Naboer af Eivind Astrup.
Moss Avis. (1895, 30. januar). Eivind Astrups Foredrag.
Nansen, Fridtjof. (1890). *Paa Ski over Grønland. En Skildring af den norske Grønlands-Ekspedition 1888-1889*. Kristiania: H. Aschehoug & Co.s Forlag
Nansen, Fridtjof. (1891). *Eskimoliv*. Kristiania: H. Aschehoug & Co.s Forlag
Næss, Atle. (2004). De tre store. I Drivenes, Einar-Arne og Jølle, Harald Dag (Red.), *Norsk polarhistorie I. Ekspedisjonene* (s. 51-171). Oslo: Gyldendal
Riffenburgh, Beau. (2017). *Eivind Astrup. The Norwegian ski and sledge expert with Peary*. Oslo: The Fram Museum
- Schimanski, Johan. & Spring, Ulrike. (2011). Oppdagelsesreise blir til litteratur. I Schimanski, Johan., Theodersen, Cathrine. & Wærp, Henning Howlid. (Red.), *Reiser og ekspedisjoner i det litterære Arktis* (s. 56-90). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag
Sverdrup, Otto. (1903). *Nyt Land. Fire Aar i arktiske Egne*. Kristiania: H. Aschehoug & Co.
Wærp, Henning Howlid. (1997). *Diktet Natur. Natur og landskap hos Andreas Munch, Vilhelm Krag og Hans Børli*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
Wærp, Henning Howlid. (2017). *Arktisk litteratur - fra Fridtjof Nansen til Anne B. Ragde*. Stamsund: Orkana Akademisk

Spufford, Francis. (2010). *I may be some time. Ice and the English imagination*. London: Faber and Faber. Hentet fra: https://books.google.no/books?id=ENPBvtS1-TYC&printsec=frontcover&dq=Francis+Spufford+it+may+be+some+time&hl=no&sa=X&ved=2ahUKEwil0dL_tdjwAhW5CRAIHVreADUQ6AEwAHoECAsQAg#v=onepage&q=Francis%20Spufford%20it%20may%20be%20some%20time&f=false

Oppgavens relevans for virket som lektor

Som Astrup skriver innledningsvis, lengtet han vekk fra skolepulten, mot natur og friluftsliv. Han var ikke den eneste. På skolebenken var jeg selv en dagdrømmer, og etter å ha lest boka til Astrup, drømmer jeg heller mer enn mindre. Astrup viste likevel at alt er mulig. Du kan lengte vekk fra skolebenken, men likevel klare deg godt. Her er læreren bindeleddet. Man må møte elevene på deres premisser og lage mål de kan strekke seg etter. Skolens redskaper må brukes for å utvikle deres egenskaper og interesser.

Naturen kan oppleves som et friområde, men den er mer enn det. Elever kan lære seg å høste av naturen, finne frem i naturen og glede seg i naturen. Det er en fabelaktig arena hvor man kan oppnå mestringsfølelser gjennom ulike aktiviteter og kanskje kan man overføre denne mestringen tilbake skolehverdagen. Sliter elevene med å løse oppgaver på skolebenken, kanskje det å lære seg å fyre bål være en bedre plass å starte. Deretter kan de kanskje skrive oppgaver om hvordan man skal fyre bål fra grunnen av. Det handler om å gi naturaktiviteter en overføringsverdi til skolen, slik at elevene blant annet kan utvikle sine skrive- og leseferdigheter. Det krever at skolen legger opp til dette, men så er også lovfestet at skolen skal tilpasse undervisningen for hver enkelt elev.

For meg er det derfor naturlig å kunne bruke Astrup som eksempel. Han ønsket seg vekk fra skolen, men lærte seg å skrive og formidle sine opplevelser, slik at han kunne gi ut en bok om det. Jeg, som lærer, må motivere elevene til hardt arbeid på skolen for å hjelpe dem å oppnå sine drømmer. Dersom man kan kombinere friluftsliv og skole underveis, tror jeg det kan hjelpe alle elever, på hver sin måte. Selv har jeg erfaring fra friluftsliv og litteratur, som omhandler natur. Dermed ønsker jeg dele av min erfaring for å motivere og hjelpe til å finne glede på sin læringsarena. Naturen kan stimulere til læring, men også gi opplevelser for livet, i nærskogen, så vel som på Grønlands kyster.

Appendiks

Forfatteren og jegeren Eivind Astrup fotografert på Nordøst-Grønland. Med fast grunn under beina fant han og Peary moskus på innlandsisens østkyst, noe inuittene begeistret ønsket å høre alt om da de kom tilbake til vest. Fotografi fra Frammuseet.

